

TRÜ NSD Lõidu ajaloo kateeder

Eesti kultuuri areng

1905.-1907.a. revolutsiooni

päevil

Diplomitöö

ajaloo osakond
Maltis, Ruth

Juhendaja
prof. H. Moosberg

TRÜ NSD Lõidu ajal.
kat. nr. 1325.

Lisseejuhatus

1905. - 1907 a. uue revolutsioon on teatud ajaloos kui üks kõige olu-
mapaistvamaid revolutsioone maailmas
nü onia relatiivelt kui ka tähtsusest.

Parüsi kommuni järel oli
1905. - 1907 a. kodanlik - demokraatlik re-
volutsioon suurimaks revolutsiooniliseks
sündmuseks maailmas. See oli esimene
imperialismi ajastu tüeline rahvarevo-
lutsioon, mis moodustas terve ajaloolise
perioodi meie uue rahvaste ajaloos.
Revolutsiooni kolme aasta jooksul said
töölisklass ja talurahvas õppetunni,
millest nad ei oleks saanud mitme-

kümne aastase rahuliku arengu pool-
mel.

Kui revolutsiooni algul valit-
s rahvahulkaades veel usk keiser tsaa-
ri, mis hävis see revolutsiooni arenedes,
redamööda kuidas tsarime paljastas oma
täielis olemuse. „Revolutsiooni posse asub
üha suurem osa tööliisi, talupaeji, sol-
datsid, kes veel eile olid uskkoiksed
või mustasajalised”, kirjutab 21. aug.
1906. a. V. I. Lenin. „Nustseis järel purre-
nevad need illusioonid, nusteis järel
varisvad kokku need elarvamused,
mis teigid vene rahva maldavaus, kan-
nallikeus, liitsamulneus, alistavaus, võike-
talavaus ja võike andestavaus.”¹

Revolutsiooniaastad paljasta-
sid põhjalikelt, teigid täiesti selges aja-
lollise fakti, et tsarime on kehvavaus,
keda parandab vaid haud.

Erinevalt Lääne - Euroopa
kodanlikest revolutsioonidest oli vene
1905. - 1907 .a kodanlik - demokraatli-
ke revolutsiooni kandvaes ja pehtivaes

1. V. I. Lenin, Teosed 10. kd., Tallinn 1952, lk. 115.

juhtinans püües proletariaat. Oli ju proletariaat see klass, millele oli kõige sügavamalt huvitatud revolutsiooni võidust. See oli aimes te, kuidas töölisklass võis saavutada demokraatlikke vabadusi, tugendada oma organisatsiooni, omendada kogemusi rahvamaaside juhtimises ja arendada edukamalt võitlust proletariaadi diktatuurist. Teinud ajaloolises olekorras muutus talurahvas, kes suistes kodanlikes revolutsioonides oli olnud kodanluse reservis, proletariaadi reservis ja liitlaseks.

1905.-1907.a. vene revolutsioon oli seega oma liikumapanevate jõudude poolest sügavalt rahvalik. „... Vene 1905.-1907.aasta kodanlik revolutsioon“ kirjutab N. S. Lenin, „... oli kahtlemata „tõeline rahvarevolutsioon“, sest rahvamaas, kelle enamik ühiskonna „kõige sügavamad allkihid“ nõhutud murvest ja suspensioonist, tõund üles ineesinvalt,

andrid koogu revolutsiooni väigule oma
 nõudniste katsete pitseri — hitada
 rauda, purustatava ühiskonna asemel
 uus ühiskond omaal mülil.¹⁾

Kuid see revolutsioon ei
 rahvalik na võitlusmeetodite poolt.
 Äratades võitlusele miljonilised massid,
 tähti revolutsioon etplaanile na võit-
 luvormide + ja-metodite vakkordse
 mitmekesisuse. Kõiki neid rakendati
 revolutsiooni väigus. Teinud majan-
 duslikud ja poliitilised streigid, hei-
 kott ja poliitilised demonstratsioonid,
 barikaadivõitlus ja lõpuks
 relvastatud ülestõus — proletariaadi
 revolutsioonilise võitluse kõrgim
 vorm.

1905. aasta 9. jaanuari
 verised sündmused Peterburis val-
 laudasid revolutsioonitõrni koogu
 tolleaegsel Venemaal, äratasid võit-
 lusele tsarismiga miljonilised töö-
 tajaite hulgad. „Ja just selle kolos-

1. Lenin, Teosed 25 kd. Tallinn 1954. lk. 388

saadete rahvalooluade poliitilisele
teadusele ja revolutsioonilisele võitle-
sele ärkanemis siirakui 1905. a.
22. jaanuari ajalooline tähtsus,¹
kirjutas Vladimir Iljits.

Koos uue proletariaadiga
tuntis võitluse tsarismi vastu ka
esti töörahvas.

Besti, kus ilmus tsari-
venemaa ääremaas, oli alamskus
usphaterrimise liandus ka mel
rahvustik rõhuline. V. I. Lenin
näitas, et illestis rajaoides, ... pro-
letaarse võitluse massiline iseloom
ilmus kõigi tugvannini ja selgemini.²

Kogu uue proletariaat,
mü omandas ka esti töörahvas
võitluse väigus rogeuus, muutus
revolutsiooni areudes aktiivsemas,
hadikumaus. jaanuari üldstreigi
päevil entasid tööliste peamiselt
majanduslike nõudmisi. Neude vä-
hesed poliitilised nõudmised olid

1. V. I. Lenin, Teosed 13 kd. Tallinn, 1953, lk. 227.

2. V. I. Lenin, Teosed 10 kd. Tallinn 1952. lk. 100

nel kasalded. Töölistes kub viha
peamiselt oma põliste vaenlaste -
kõmuniste - hakti-saastaste vastu. Nad
ei võitle algel koguni mitte Eesti
võimuluse vastu. Revolutsiooniläi-
gus teinud aga tööliste teadus-
murrang.

Bolševike juhtimisel läksid
töölinid revolutsiooniliste loomungite
all tänavale, kus teinud verised
kokkupõrked demonstrantide ja
tsaarivalitsuse tugede - politsei ja
sõjaväe vahel. Linnadest levis hoi-
mas revolutsioonilaine külane. Kogu
maa oli haaratud revolutsiooni-
lisest liikumisest.

Oktoobris 1905 kannavad
kohalikud streigid ühenevamaali-
seus poliitiliseus üldstreigies. See oli
nii tugev, et halvast mõnust apas
tsaarivalitsuse vastupanu.

Siinutatud revolutsioo-
nilise liikumise hoogusest ja ulatu-
sust, oli tsaarivalitsus sunnitud aju-

tiiselt taganema ja andma välja
nr. 17. oktoobri manifesti. See oli te-
gelikult vaid tsaarivalitsuse manöö-
ver, et võita aega ning koguda
jõudu pealinnas tööliidlastele.
Lahvakulades liikus tsaari manifesti
kohta järquine laulmine:

Tsaar uskus- ja ilmus manifest:
"Kõnne- vabadus, lühike- aeg."*

Selle manifesti, milles anti
mitmeüksid pehluu lubades, pö-
tis kodanlus vastu suure hõiska-
misega. Ka Eesti kodanlus kasutas
juhust, et koondada ja tugevdada
oma jõude.

1905. aasta kirjeld usodes-
tati esimene Eesti kodanuse poliiti-
line partei - Eesti Rahvamuine öde-
orand. Selle liidriks oli "Postimehe"
toimetaja Jaan Tonisson. Rahvas
ristis selle partei väga tabavalt
"rahvamuine kaduorand" ja
"õduorand".

Neid tööliidlast ei lasknud

end jätta tsaarivalitsusest. Bolševike jeh-
tinimik jätkas ka võhust. 16. oktoobri
veretööle sõvrite matas Tallinnas miip-
nes suureus töölisulassi pändude demonst-
ratsionias, millest võttis osa ligi 40
tuhat inimest."

Peale oktoobri üldstreiki
levis revolutsiooniline liikumine ka maa-
le. Talurahvaliikumine, mida juhtisid
bolševikud omaendas Eesti laia maa-
tuse. Mitmel pool moodustati revolutsioo-
niline omavalitsused ja rehvastatud
rahvavõimkonnad.

Revolutsioon saavutas oma
haripunkti rehvastatud detsembrilises-
tõusuga. Laagresid taluraha vägaas-
tunised maa. Taluraha revolutsioo-
nilist rehvastatud võhust toetasid töö-
lised. Mitmel pool teinud maa koguni
suuremaid lahinguid. Töölisrahkade
osavõtmise talupalgade ülestõusust tu-
gendas võhust maa. Kuid see oli niis-
ki tüüpilise iselaomuga. Talupalgade ei
olnud õiget arusaamist võhuse es-

märkidest. Veideldi oma mõisnike raskuse, usuti veel, et tsaar püüab mõisnike omaaoli na rahulikult teel. Püüdes side üarikute saluade vahel.

Detsembri uskpäike lävrid tsaarivõimud ja mustasaja põuqud otustavale pediteugile. 30. detsembril saabus Tallinna vkaristussalga ülev Bezobrazov, maale lävitati suured karistussalpad. Algas julm ja verine aruete õendamine ülestõusnud talupegadega. Ylma igasuguse ushtulise murimise peesti poodi lasti maha ja vangistati sadu inimesi.

1905. a. detsembrist peale algas revolutsiooni taandamine. Kuid töörahvas ei lõpetanud nõthust. Naatamata metrikeestele rapuesid streizid Bolševikud tegid tööliste hulgas laialdast algustööd. Neude võju rahva-hulkaudele uavas tõlutelt. Kuid revolutsiooni taandumist nimis eramu peatada ei oleud võimalik. II rügi-

11
dumma laialajamisega lõppes revo-
lutsioon.

Erinevate revo-
lutsioonide saai liina. Proletariaat ei elanud
küllaldaselt teadlik, tema ridades
ei elanud veel küllaldast usumult. Tema
avangardis - Neumea Isriaal-demo-
kraatikus Töölisparteis valitsusid lahk-
kelid. Ei elanud veel väga keijune-
med kindlat liitu tööliste ja ta-
luppegade vahel. Talurahvale ei ol-
nud veel täiel määrat selge, et
".... talupojad võivad saavutada
maa ja vabaduse vaid siis, kui
nad lähevad kärvaks ühiskond-
like töölistega." Jäi ju na sõjavä-
gi, mis koosnes enamasti talupoja-
dest, tsaarivalituse poole.

Taatamata revolutsiooni
liinasoamisele sai Neumea töö-
rahvas ja tema partei revolutsioo-
nist loetud poliitilise õppitunnid.
1905. a. tehtud vigade vältimise
aitas töölistel võita 1917. a.

Hiinates revolutsiooni tähtsust kirjutas V. I. Lenin:

"Muia 1905. aasta 'peaproovita' olea 1917. aasta Oktoobrirevolutsiooni võil olund võimatu"¹.

x

x

x

Revolutsioon tõi uuea arenevise ka kultuurivalas - kirjanduses, kunstis, teatrilaval. Eesti intelligents oli sunnitud reideerima oma vaateid, tõespõhivisi ja struktura, kellea nüb lida tee - rahvapa rōitena vanaastega.

Revolutsioon dustas kirjanduse ja kunsti tōi teuale uue õie, uued teemad. Kuid nagu revolutsiooni ise ei sündinud äkki, vaid oli küpsunud aastatega, nū ei tulnud ka revolutsiooni ideed kirjanduse ja kunsti ääri ja ei areduvad nait revolutsiooni lūesasaamisega.

1. V. I. Lenin, Teosed II. kd., Tallinn 1955, lk. 11.

Kõige esindlikumaks, julgiva-
 maus revolutsiooniaastail kujunes pro-
 letaarne kirjandus ja kunst, mille
 järgi pooldusid ka revolutsioone
 kaasatudvad kodulised ja väike-
 kodulised kirjanikud ja kunstai-
 kund, aidates oma loominguks kaasa
 revolutsiooni arenguga.

Näidata võime anda seadki
 oma ülesandeks näesolev diplomitöö.

Töö kirjutanuisele kaneta-
 rin peamiselt kol ajal ilmunud
 perioodikat - "Postimeest" "Teatajat"
 "Lendurid". Tähtsaim kirjandusmuuseu-
 nist saia head materjali Lisen-
 bachi piluaparaatide näol.
 Tutvusin ka kodulise kirjan-
 duse koguminega, nagu "Naar-
 Eesti" ja "Linda". Tutvusin
 Tallinna Riiklase Kunsti muu-
 seumi nägapanekutega, mis ai-
 tard kind peatua kirjutanuisele
 arputavast kunstist.

Tuoretilise materjali' saa-

naises tutvusin ka H. Leenbergi
tööga "1905-1907. aasta revolutsioon
Eestis". Neude materjalide põhjal
püüdnud lahendada põstitatud
probleemid.

I peatükk Krijanduse areng.

1. Kodanlike ajakrijandus ja krijandus

1905.-1907. a. revolutsiooni-
lises liikumises avaldus selgesti eesti ko-
danlike huvide vastandlikkus prole-
tariaadi huvidele, tema vaenulikkus
revolutsioonilisele liikumisele. Nähes aga
revolutsiooni arengut ja kartes seda
alvordavat jõudu, püüas kodanlus
iga hinna eest surmata selle tera-
viku endalt kõrvale, juhtida teda en-
dale kasulikus ja vähenõutlikus mu-
nas.

Suurt osa kodanlike re-
volutsioonivastases kaupaauias sten-
dasid ajalehed, aga aga kaas mu-
reuat ajalehti — f. Tõnnisoni „Posti-

mees" Tartus ja k. Pätri poolt teineta-
tatud "Teataja" Tallinnas. Neude kahe
ajalehe ümber koondusidki üsti kodan-
lise põhirühmitused.

"Postimees", mida teinetas 1905.a.
nõrgim loodud rahvuslike kodanluse par-
tei - lahvaalse Eduerakonna liider
Jaak Sõnnon, koondas oma ümber
peamiselt agraarikodanluse ringkon-
nad.

Konstantin Pätri "Teataja" koon-
das uude ümber enamasti Põhja-Eesti;
kõigepal muidegi Tallinna väiklääs-
turid ja kaupmehed, teinud oma
tiiguks neile.

Olenevalt sellest oli ka aja-
lehtede meelmuine revolutsionisse
erinev. "Postimees" on revolutsionii al-
gusest peale revolutsionii äge vastä-
ne. Hõvardas ju revolutsionii küla-
kodanluse rikkuskalikat ja põhilist
kapitali - maaomandust. Nähes bolšev-
vike nõju varu massides ning seda,
et revolutsionii ära hoida ei saa,

Tõnison püüab selgust teha, et revolutsioon olewat neie tööliste ja sõdalite asi ja ei puutuvat mingi-
esti rahvasse. Eesti rahvas olewat rahue-
ja tööarumastav rahvas. Aastasade on
ta harjunud kannatama ja ei otri
separast tüli ega rahurikkumist.
Naid mõnel näinud korral on Eesti
rahvas lasknud end munitada vä-
givalla tule, kuid on pidanud selle
kestuse est tanuma alati veriselt.
Nü ei se Pühajanel, nü ei se ka
kakra nõjas.¹

"Vägivaldaabinõudega meie
kultuuri ei jõua" õpetab ja manitsub
mõistmatuid, "mässajaid" Tõnison.
"Ned müvad meid ainult hukatusle,
ned raiskavad meie jõudu."²

Et aga töörahva olekond
lõesti raske on, seda ei saa ka "Pesti-
mees" esotras oma "targa, rahvaauksu"
jehiga eitada. Kuidas siis aidata,
kuidas parandada olekonda? Ka sel-

1. vt. Pestimees nr. 11, 27. jaanuaril 1906.

2. sealrauas

lele on teenägedlikult müeldud. Töö-
lisalasti revolutsioonilise mõitluside
kale „Postimees“ vastu „kultuurilise“ mõit-
luse idee!

„Kuidas meie võidame?
Mitte vägivallega ega sõjarüüstusmäs-
suga, mis nüühästi leabtra sõja päe-
sil kui ka praeguse lükkumise pu-
hel veriselt maha on surutud, kua
it temast kane oleks olud. Meie
võidame kultuura abil“¹.

Kuidas käib siis see
„kultuuriline“ mõitlus? Kõigepealt —
„püüduke rahu!“². Keegi ei tohi end
lasta nii naugile ärritada et ta
„kiritequdele kiritequdega kätte
lasuda mõtleb“³. Sepärast — kõrvale
ipangused vägivaldaabinõud ja
mõtteidki sellest.

„Meie lautame rahvaha-
ridest püüame majanduslikelt kind-
lale jalale saada. Kõlblesku ja kars-
kuse edenevise püüti läbi hoiaime

1. Postimees nr. 11, 14. jaanuaril 1906.

2. nt. Postimees nr. 27, 2. veebruaril 1906.

3. sealsamas.

meie oma jõe väärne ja noqume uut
võime juurde, mis nii mõndagi lööki
vastu võtta mudab.¹

No öeldagu veel, et Tõnison
ei armasta oma rahvast! Kas ei püüa
ta noqume hingust ära heida mereva-
lanist. Tuleb vaid olla karkne, kaine
püüda kõige kümme küünega rive-
kuse peale ja see muutub isenesest
paradiisiks. See oli aga paradisi kodan-
lusele, mitte töötavale ja esphuute-
ritavale rahvale.

Töönahvas ei võinud ainua-
sellest teed mõõda. Ta valis teise,
õhema ja eige tee - mõitluse tee.
Ka 3. juuni rüüripöördele järgnenud
raskeil naatrioonidastail ei jää töö-
nahvas odama paremaid aegu vaid
jätkab oma alustatud teed. Ja niigi
Tõnison jälle naubits:

Kaaskodanikeid pausivad
3. juuni sündmest selle tõsidusega ras-
tu võtma, mis selle raske päeva lähem-
duse kohane, mitte aga eeldid mitte

21
mõllemata tegude peale kinduda lask-
ma "läns töörahvas kindlalt oma va-
likud teed mõistele.

Teidi viimene on "Teataja" te-
gevus revolutsioonigaastail. Kuna teda
ambitsioonid peamiselt väiketöösturite,
kaupmeeste ringkonnad, kes ka loot-
sid ühedaalik-demokraatlikust revo-
lutsioonist kogu endale, väene "Tea-
taja" juures teatud liberaalsed iliker-
damist, criti enne 17. oktoobri ma-
nifesti. Kuni "Postimees" väidab ot-
selt, et revolutsioon on mõttetu ja
mittevajalik, kus "Teataja" ei milite
revolutsiooni eitavalt. Ta püüab
kda vaid taastada, alustada
endale karmikus muuas, pidevdada
teema koogu.

Kuna "Teataja" ilmutas
oma tegevuses mõningat poolehoidu
revolutsioonile, ei oleud tal na
ningst alust keldata oma lehti
sotsiaal-demokraatidele. Nii me
väene, et revolutsioonigaastail

erinev „Teataja“ ning selle revolutsioonivastastele küllaltki revolutsioonilisi artikleid. Nü oli „Teataja“ postriooni revolutsiooni suhtes liberaalne - ta ei oleud selle vastu ei avaldanud aga talle ka kriitilist poolthoidu. Ta hevitab kodanlike ringkondi vaid müvõrd, meivõrd sellest oli kogu laota.

Kale 17. oktoobri manifesti kui kodanuse sai rida õigus, sai rahumeelset julgust puurde ka „Teataja“ ilia rahumeelne kaanab ta näaia „vabadusest“ ja „meivõidust“. Kodanuse oli oia emmängi teatud määrat muutuand.

Kui „Postimees“ läus 16. oktoobri telstauisest Tallinna uud turul vaivides üööda, nū „Teataja“ avaldab selle üööda „meivõidust“ puurde kaastunnet ja kurbust, kuid muutuab rahule - oli ju kodanuse arvates revolutsiooni oia emmängi muutuand - Tsar oli

lebamud mitmesuguseid vabadusi.

Nü kirjutas „Teataja“:

Pühendame õnnelute neudade ja ädele mälestuseas pagusa rahupäeva ja nü algame endise tõiduniga rügis oma voluseid täitma. Meie väike paneu televu nõuab, et meie rahulikult, kindlalt ja väsimata edasi töötamine. Kõikalt on valist verd valatud, küllalt on olurind toodud! Rahu uonitagu nüüd meie viljarinest tööd uuendatud alustel.“

Vaatamata oma revolutsiooniale liberaalsetele olei „Teataja“ nüsi kodaniku leht, milline seadis oma esmaingus nüsi eläiqe oma klassi - kodanlike huvide teenimise. Sellel arotas ta ära tööajalasi revolutsioonilist vaimustust. Peale revolutsiooni rähenevad need „Teataja“ liberaalud mulesed ja ta muutub täiesti tööstuskodanlike hääl-

1. „Teataja“ nr. 227. 19. oktoobril 1905.

kandjars.

Revolutsiooni sündumused, mis vapustasid vana, pikkinud tsarivõimkondlust, ei jätunud oma mõju avaldama ka kirjandusele, muusikale ja kodanikele kirjandusele.

Tõuseb esile rida noori, nn. "õrnavaid" kirjainikke. Nad väevad, et rahvas kannatab, et tema olek on väga raskel, teda tuleb aidata. Kuid kuidas, kes on vajapääs olekorrast. Keegi esa kodaniku kirjainike vaatab revolutsiooni algul teatud lootusega tema poole, ei mõista enam neid revolutsiooni, ei mõista proletariaadi võitluse eesmärki.

Talitseid noori kirjainikke ei saanud algul tulla kirjanduse päris heelpaliselt. Fr. Tuglas nimetas neid neid "õrnavate" kirjainike, kes õrnavad oma saart, neid ei leia rida ja usuvad laial demorel. Nad ei mõista, et vajapääs muusikust on

nõrkuses. Leidmata head ja ilusat
igapäevases elus, põgenevad nad sellest
edmale, tegelevad abstraktse, kõrge-
kumuliste muistustega.

Neil aastail domineeri-
vad kirjanduses peamiselt näme-
vornis asjad - heuletund, meed.
Eriti armastatud on kodanlikes kir-
janduses just esseed. Kogu sellest
kirjandusest õhku hinget imelikkau-
deväsimust, loodust, pessimismi ja
lootusetust

Suur osa neil aastail
ilmunud kodanlike kirjaandest
on kaondatud kirjanduslikku
ajakirja "Linda". Taatame veidi
lähemalt mõningaid näiteid sellest.

Ajal, mis proletarised
kirjanikud kutsuvad proletariaa-
ti keeles nõrkusele, et edale rinnaga
näite näita vabades, eslevad need
kirjanikud nagu uusimelt päjapäa-
ne lotrides ja seda leidmata.

Tüüpilisus näitus on

1. Kadastike leuletus „Teeta“:
 „Mis teha? kuhu julitunud?
 meel kartlik hirmuaine —
 ma olen ära rasunud...
 ja mets on paus, õõ pime.

Keid kuidas siis välja
 pääreda sellest suurest ja süngest
 kott-pimedast laanest? Tuleus ju mi-
 dagi tte mõtta, keid leuletaja ei
 tea mida, ta kõhkleb, puudub jul-
 gus:

„Kas tungida seal edasi? —
 Ei, nida seisab vastu...
 Ees lähe ma siis tagasi; —
 keid jalq ei jansa astu...“

Oh, tuleus päev ju oneti
 loous rändajale selgest.
 Ma sootan sootan uoiduui,
 sest loetus duual julgust. ^{41.}

Et ei tule soodata ja loota
 päeva teeleut, vaid tuleb võidelda
 pimedusega, tungida edasi, välja sest

1. „Linda“ nr. 45-46, 1905, la. 915.

pimedusest, valguse kätte - seda vä-
 sinud, kusinud rändaja ei mee-
 da otustada.

Lauad pessimistlikud
 mehed, mis paintavad ilma ka
 Bernhard Linde loomingu. Ta näeb
 revolutsioonis vaid üht külge -
 surma ja õnneid. Ta ei näe aga
 rahva püüde noorte püüde, ei
 märua, et esinudle ma noortest
 on tänuks koos isadega võitluse
 vabaduse eest, et nad lähevad võit-
 luse lootusega võita. Selle asemel
 kurdab heuletaja:

"Loodid kõik tardedad rimeas
 noortegi põues.

Ei teusata tundumste tuli
 ei sähvata vaimustuse leek."

Pessimistlikud ja lootuse-
 ted on ka rohuarsuvised mehed,
 viti aga Rein Tamme mehed, mida
 "doudas" võib leida üllalt olukalt

(„Ma armastan sind“, „ja nis tuli
uni“, „kes ole sa, mu hing? pt).
Näitus kirjutas Rein Tamme esees
„Kes ole sa, mu hing?“:

kes ole sa, mu hing?

Kui leia sin oma hinge,
nis lase sin teda mulle, veide-
valguse laulda, mis trööstib. Kes
ole, mu hing?

Kui leia sin oma hinge,
nis lase sin teda laulda mulle
tröösti- ja looteslauleid nägemata
ihalduse-ilmadest.“

La Gustav Luitsul, uelle
laonung revolutsioonipäevie oli ül-
diselt võitlus ja ühiskutsus, erinib
võnikord selliseid reaalsust maa-
ilmast pagamise meelolusid. Selli-
seus näitus võis olla tema
ome „Kahesus“.

Kaugde, negava laane
püee väinse meeljärve kaldale,
kuih aiuelt minee oma teinada
müü, chitassin ma väinse wäp.

Siina armuline meie kaheks.

Meelstereus jääus maa-
ilu meie taha, mälestereus need
inimesed kes nääl laane kaga
millegi kallal seuldavad ja kää-
ratswad, millegi pärast mõitlevad
ja heitlevad."

Neude inimeste, kes mõit-
levad millegi mõistmatu nimel,
est põgenekui kirjauik miinas-
jutulise laande, kes pole häda,
pole mõitleri ega langemuid:

„See see selgus nü
tasaveri ja ilma kārata naagu
metsaajakude hõhesidest hallinast
järve poole valgudes".

Neuest ja pessimismi
õlekus aa Gustav Suitsu laialt-
tuntud „Lüüsi laulest".

Kall on taevas ja meest on maa
rajab ja rajab lõpmata.

bedese upuvad sihid kõik es

kaige on nida ja värsneid meel.

Ah, kui üli palju, üli palju ei oaps
teul selle udui uord laiali ajans.

Kirjanik ei uae meel, et
see udui ongi hajumas, et selle
hajutab -töölisulasti nõrkus, uida
kreeonib uord võit oua rõhujate
üle.

1906. aastal kannas
vastuvaalus dilieubachi pilkaja-
lehtede ilmuuna „Portimule“ lisa-
väljaandena pilkuleht „Tädeued“.
Selle ajalehe pilketravik on suu-
natud üsti sotsiaal-demokraa-
tide, revolutsionääride ja töörah-
va puhtide vastu. See J. Tõuissoni
postl toimetatud ajaleht nasutas
kõige alatunmat laime ei muutata
ja vaeruväärinstada töölispuhte.

Tõuiss kaartöölisuus
selle pilkulehele on K. A. Flindrey
(Kõia koon). Tema sotsiiriline mu-
ltesed ja karinatuurid seavad oua

41
eesmärgis naeruvääritada laste
pehke ja noxe revolutsioonilist lüü-
mist.

Hindrey teeb „Tädeueter“ na
„ileuuijanduslikku“ naastööd. Kohe
erimeses numbris ilmus tema riik
ja lühine sõnedeiga keerutav lüü-
tus:

„Nagu ärakaraneid naja
kõnnin ma sin õnalt mööda ilua
ja ilutsen
ja laulan
heda näetippude laule
mis igavusele on pühendatud
õnust ja pehkest nidanest.

Nagu ärakaraneid lilledene
lõb me nidanest noopas
loetus,
et aoin nagu mina
tasa kella laule tuiustausivad,
neille salakelidil suuein
vastuvajab
kõhus

32
ja loorberipärgi punub
ümber naba."

Mitte ajatelt ei teendud
Kindrey end kõigepealt püüdnud
olevat, kui Hans Pöögmann kir-
jutas oma vsti kuulajatele pü-
hendatud kuulituse „kes on nad
niiid“, millel mõistis hukka sää-
rast mõttetut iletsuist ja mis-
tertega tegelust, hõljuist keemil
pilvade rahul sellisel apokal võit-
luseperioodil.

Sellele kuulitusele vastu-
suis aiutas Kindrey nannasupuse
pealinnidga paroodia, millel ta ala-
teht laimab belivikae, nüüdistades
neid selles, et nad oleval tõoralva
võtkusele ärritunud ja ise pagedud
selle vst:

„Kes on nad niiid, need need belivikad,
kes laaxi pargades end lüüavad...
Kes on nad niiid, kui püükohe tulel

keel trelvab mõeldute nidadeid.
 Kes on nad uendid, kes valepõlledega
 kord leigus hõõgelaadid nidadeid." 1.

Pelline äge ja uine rea-
 gerimine Hindrey post näitas sel-
 gesti, millel tahtis, et oli revolüt-
 sioonipäevil proletaaridel kirpandusel,
 viti aga poliitilisel salünil ja et
 teema silitel uused tabarid nime
 määr.

Keid seest reatriso-
 nilist, naru-aleustikku kirpandust
 oli rüki vähe. Douineeris väinoo-
 nis, paevist esevormis tüütiline
 muistav nõi nõi jälle pehmistlik ja
 muus kirpandus. Linn era kodan-
 luse ja väinodaulikku kirpanduse
 läus laasa revolütisooniga. Neude
 kohta kirputas levin:

"järjst kasvab inimete arv, kel-
 ledeli on mõrad igandused, pla-
 mid" ja isegi igandused revolütisooni
 ideed, mid kes, nähes neid poliitri, ka-
 raate ja mustasjalaste metsikusi

1. "Lademed" nr 2, 1907.

rebitute uodanue kallal, näevad
ja tunnevad rehvastatud mõikuse
majalikkusest.

Septembrist läksid revo-
lutsiooniga kaasa ka Ed. Bilde,
A. H. Tammusaare, Fr. Tuplas, kaup.
Kitzberg jt. kirjandus, moodus-
tades revolutsioonivastase demo-
kraatliku kirjandusliku voolu.

2. Demokraatlik kirjandus

Vahetseks astmeks proletariaat ja kodanlike kirjanduse vahel, oles oma rõhuvas enamusel revolutsiooni teetaja, kuid isaldades samaaegselt veel elatuslikult ka kodanlike ideoloogia elemente, on demokraatlik kirjandus. Selle osa kirjanduse koikumine proletariaadi ja kodanlike, revolutsiooni ja reaktiooni vahel avaldub talupoegade ja väike-kodanlike elementide koikumine. Neude hulka, kes soovivad kogu hingest rahva võitlus revolutsioonis, kuid ei mõista, et

36

kodanlik - demokraatlik revolutsioon
peab ümber kavama sotsialistlikesse
revolutsioniks, mis viib proletariaadi
lõppemängile - proletariaadi diktatuuri,
kui ühesid kirjanikud Ed. Vilde,
Antõn Hansu - Tammsaare, Fr. Tuulas,
August Kitzberg ja rida teisi.

Demokraatlike kirjanduse
suurimane kindajane oli Eduard Vilde.
1905. - 1907. a. revolutsiooni perioodil vii-
nes tema loomine oma ideeliselt riiselt
väga vähe proletaarste kirjandise loo-
mingust.

Eduard Vilde marksistlik
maailmavaade hakkas kujunema juba
töötades 1893 - 1896 a. Tartus "Postimehe"
toimetuses. Sel perioodil puutus Vilde
tihedalt kokku üliõpilaste markist-
likust ringist osavõtjatega. Sellest ajast
peale areneb marksistlik maailmavaade
õpetas Vildet nägema see õigesti, ma-
terialistlikult.

Vilde ise kirjutas oma sel-
lele perioodi kohta järgmist:

34

Tartus... juhtusin ma marksi-
like läti üliõpilaste ringkonda ... Selles
ringkonnas valitses agar sotsiaalse ja
sotsialistliku teaduse lugemine ja or-
getav mõttevahetus ühiskondlike prob-
leemide üle. Sün panin ka meen
oma "revideeritud" maailmavaatele
alus, et seda edaspidi lootavas jäl-
le selle ringkonnakesest leidsin,
ning pärast kodumaal kindlustada
ja täiendada."

Suurt osa Eduard Vilde
maailmavaate kujunemisel teendas
ka Maxim Gorki looming, mida ta
kuigi põhjalikult ja ei väsinud küt-
mari.

1896. a. kirjutas Vilde ro-
maani "Külmale maale". Selles ilmneb
selgesti marksiistlike ideede mõju. Näi-
datis külakirikute äärmist viletsust,
peegeldab Vilde sinu pastorite palve-
veeldade ja külakurnajate - külakute
ebaoiblust. Romaan lõpeb sümbolise
revolutsiooni saakumist eumestava

1. E. Vilde kiri H. Kampmannile 14. (1.) veebruaril
1913. a. Artikleid ja kirju, Tallinn 1917, lk. 455

pildiga : Kui Näljasta jaan vaugina
raudteeragunisse asub, et "külmale
maale" tule anda, puhkeb torn ja
äike ning näib, kui purustaks tugev
pikne liha üdse kivihoonet ja vana
kirike torni s.o. kapitali valitushoone
ja uue kammitsad.

Kaks aastat hiljem valmis
Nildel kapitalistlike ühiskonda paljas-
tar tes "kandred käed". Tseunovi töt-
te oli munnitud kahjuks pürdeema
vaid tööliste eraldu käsitlemisega.
Kuid vaatamata sellele on kirjaniikul
õnnestunud anda tähtsuse pildi pro-
letariaadi talumatult rasketest du-
tingimustest.

Esimese uue revolutsiooni
elöhtul ilmusid Nilde teatud roma-
nid "Maktra sõda" ja "Kui trija
mhed Tallinnas käisid". Need ajaloo-
lised romaanid on kirjutatud laial-
dase ajaloolise materjali põhjal, kunsti-
liselt kõrgel tasemel. Käsitledes täht-
said ajaloolisi sündmusi ertsi nalva

minevikust ning näidates rahva põliste vaenlaste, balti-saara parunite julma rõhumist ning metsikeid, oli nende heste, viti aja „leahtra sõja“ mõtleuse kutsumis tähtsus revolutsiooni elöhtul väga suur.

Aastail 1904-1906 kirjutas Vilde oma suurromaanis „Prohvät kallset“, mis moodustab koos „Kui Anija mehed Tallinnas käisid“ ja „leahtra sõjaga“ ajaloolise triloogia.

Selles triloogia nüümses romaanis selgitab Vilde materialistlike maailmavaate alusel töötava talurahva laiaulatuslikku laiaulatuslikku väljarändamislükemist möödunud sajandi 60-ndail aastail. Seda lükemist, kohapealsest rängest ekspuaterimisest pääsemiseks ning parema elujärgi otsimiseks, mis oli mõtunud usulise lükemise kriisi, näitabki kirjanik paljastava teravusega. Ta selgitab ka väljarändamise tegelike põhjusi — talurahva viletsust ja ekspuaterimist ning

paljastab uue reaktiivsele osa sel-
les. „Prohvet haltsmetis“ nagu teisteski
Vilde ajaloolistes romaaniides on vasta-
misi seadud ekspluaterijad ja eksplua-
teritavad. Õigesti on romaanis esile
tõstetud üsti ja uue rahva sõprus. Kir-
janik näitab, kes on üü üsti kui
uue töörahva ühine vaenlane, kelle
vaste tuleb ka ühiselt nõidelda.

Edvard Vilde ajaloolisel
triloogial, eriti aga suurimal romaani-
il neudest - „Prohvet haltsmetil“ oli
tohtu suur tähtsus rahvahulkaade
revolutsioonilise meeleka karvatamisel.

1905. a. revolutsiooni algul
tõstas Vilde Tartus „Uudiste“ toimetu-
ses.¹ Ta hakkas toetama revolutsiooni,
kirjutades revolutsioonilisi artikleid ning
kirjutas „Uudistes“ revolutsioonilise tüva
juhiks.

„Uudistes“ avaldab Vilde pea-
miselt ilukirjanduslike palasid, mil-
listes näitas töörahva raskest elukorda,

1. „Uudised“ oli väikekodanlike ajaleht, mis ilmus
Tallinnas H. Spegi toimetusel.

41

eriplaateriniist. Ta kirjutas aga ka poliitilisi artikleid. Nis kutsus ta este töörahvast üles võitlusele, ühinema koogu maailma töötava rahvaga ühises võitluses kapitalismi vastu. Poliitilises artiklis „Kodanlus, proletariaat ja revolutsioon“ kirjutas Vilde:

„Kodumaa töölisel astuge võitluses kodanluse vägivalle vasturadadele, mida töörahvad koogu maailmas on õigelt pidanud ja mida nõõda nad võidukalt edasi rannuvad! Kõige maade proletarid, ühinege!“

Aretterimisohu tõttu oli aga Vilde sunnitud 1906. a. jaanuaris emigreeruma välismaale. Lühikest aega elas ta Sveisris sejärel Helsingis. 1906. a. hakkas Vilde Helsingis välja andma revolutsioonilist pilveajakirja „Kaak“. Kuid elsiivast airtterimisest teada saades oli Vilde sunnitud Helsingist lahkuma ning asus Kopenhaagenisse.

1. Uudised nr. 83, 28. oktoobril 1905.

12

Vilde revolutsioonilisest võit-
lust kapitalismi, tsaarisevalituse ja
esti kodanuse vastu annab kõige
parima ülevaate tema satiriline
ajakiri „Kaak“.

1906. aastaks, millal hakkas
ilmuma „Kaak“, oli revolutsiooni saa-
bunud jubaperiood.itseubriülestõusu
maharuumise järel määratud kogu
maal mõisnike ja mustrajalaste peelt
juhitud karistusalgad. Enamik
ajalehti oli sulletud. Kõlises dekoraas
rai „Kaak“ jehau Liliubachi pilke-
ajakirjade kõrval ja nende uskujel
rautsiooni jõudude kartmatuus rün-
dajaks.

Kui vaadelda lähemalt
„Kaagi“ ilmunud numbreid, saab
selgeus, mias politsei sellise üliagaru-
sega küsas taga Vilde pilkelehti.

Esimeses „Kaagi“ numbris vi-
tab Vilde rahvalaulevornis õigustuse
ja usmängi oma lehe sellisele pealkir-
jale. Enamemistsel ajal olund igas

külas kaak, milles pühatud süütuud
 inimesi. See oli vägivalda ja ülekohtu
 kaak. Vilde leht tahab aga olla
 „vaimukaaki, valgusvalla kirjakaaki.“^{1.}
 See kaak seab oma häbi posti tõelisi
 kirjategijaid, neid, kes kirja ja vilet-
 must oma võime ja tulu järel heia-
 vad.

Esimeste karistusallistena
 nimetab Vilde minevikust säilinud
 balti-saksa paruneid - kurnajaid
 ja timukaid. Järgmisena uuelutab
 „Kaak“ häbi posti

„... kapitali kantsid,
 uue aja orjainked,
 rahailma rüüste-rüüstad,
 rahva rumumise rattad,
 töötajate tapatsoonid.“^{2.}

Edasi lubab „Kaak“ karis-
 tuse alla võtta tsaarivalitsuse teed-
 mendriikandjad ja sellesõitlased sa-
 muti kapitali kaitsejad - mustasajali-
 sed ja pappid.^{3.}

1. Kaak nr. 1, 1906.

2. valrauas

3. vt. valrauas.

44

Seda „kaagi“ esileuletuses
antud võitlusprogrammi täidavad
„kaagi“ järgmised numbrid. Käsitledes
aktuaalseid päevastundmusi satüri- ja
karikatuurivormis, annab Vilde neile
oma hinnangu. Põlsoogi kumab Vil-
de üsti tööralva vaenlaste paljasta-
misele.

Satüirilises luuletuses „Kadet-
tide kongress“ paljastab Vilde uue ka-
dettide ja üsti „eduerakondlaste“ ühist
rahvavaenulike tegevust:

„Nad ühest otsast mäsajad
ja teisest truid alamaid,
kui nõuab reinuvaldrite meel,
kes rüüripukile on heel“¹.

Üesti kodaulike valtsiona-
listide parteid, „Üesti rahvamulset ede-
rakonda“ nimetab Vilde labaralt
„rahvamulset kaduerakonda“. Ta
näitab, et kodaulusele, ta näiliselt
kui radikaalne nõi „edumulne“,
ka ei oleks, pole miski püha pea-
le raha ja omakasu.

Edvard Vilde paljastab edu-
erakondlaste kahepalgelisust, kes kütte-
vad "õige aeg, et nad on "epositrioo-
nis" taarivalitsusega. Vilde väitab,
millist laadi see "epositrioon" on. Ta
laseb peaministri Stolöpin-Poojal pä-
rast seda, kui eduerakonna duma-
saadik jaan Tõnisson on tema
jutul käinud, kirjutada oma päe-
vikusse:

"Lühitõhusad mehikesed need
Balti kadetid. Muemas aitavad mind
rüüstajaks sõimata ja lasevad mu
iga päev korra lahti - kodus käivad
mul kätt lakkemas ja saba lipu-
tamas, et kust vaadata! Tõepoolest,
kui kõik nimega need oleksivad, siis
valitsus varsti lükketak üsneel epo-
sitriooni ja valitsuse valul."¹

Vilde paljastab kodanuse
variserlikkusest rahva kultuuriliste
huvide ust "hoositsenisel". Eriti meistu-
likult - leeb ta seda "Nauemuise" ava-
mise puhul kirjutatud satüürilises

luuletuses "Rahvale". Avaniispeol peetud arvukais kõnedes räägiti suure rõõmusest, et kunstitempel avatakse "rahva auks ja iluks". Nii küsibki kirjanik selle avajailt:

"Kus on siis see, kelle iluks
kelle õnnuks, auks ja tuleks
pidustataks siin?
Pidustataks siin?"

See aga, kelle nimel nõige selle pro korraldamine käib, on keuse lapa. Vaese tööinimese koht ei ole mitte seal, kus pidustavad rikkad kodulased. Väga tabavalt ütleb kirjanik:

"Kus taha jääb ta ikka!
koduline kunst on rikka
ainuomandus —
ainuomandus."

Rahva nimi ainult tildius
klassivahel kattepildius
neude templi peal,
neude templi peal." 1.

1. Kaak nr. 2, 1906.

Mluena pildi väikekodanlastest kokkuleplasest annab Vilde nestes „Iis emand Weinerlichile juhtus, kui ta klassivahetid käis kinui klüsterdamas“.

Emand Weinerlichil kes „Tine-lase“ retseptide järgi läus lepitama kapitaliste ja töölisi, ei vea — kapitalistid viskavad ta nestest välja, mõismikud aga koguni rangistavad. Neste lõpus teeb Vilde järelduse:

„Jah, emand Weinerlich, nii palju klüstrit ei ole maailmas, et Tine klassivahetid võikste kinui pätida. Need vahetid kärisuvad iga päevaga üha laiemale ja kokku kannavad nad alles nüs, kui kõik tööd teevad — kõik emand Weinerlich, — ja kui iga töötaja oma töövilja saja protsendiga endale saab. Sellele esmäärgele aga nüb vaid üksnes klassivõitlus.“¹

Vilde andis oma „Kaagiga“ väärtushiku tähendi sellest, et ta muutis õigesti mõista kaasaegse ühiskonna

1. Kaak nr. 2, 1906.

48
arengit ja rikkas kapitalismi, kodan-
lust ja tsarismi. Pa paljastab "Kaagi"
membrites halastamatult ja mitmekül-
selt kodanluse hundi-moraali, kutsus
üks võitluse selle vastu.

"Kaagi" sai ilmuda vaid kolme
numbrit. 1906. a. oktoobris suleti "Kaagi".

1907. a. kevadel ilmus J. Liliu-
bachi lundlehes "Päevakaja" nr. 9 järgmine
hüdaanne:

"Ülituttav ajakirjanik Eduard
Vilde, sestmajaäänud "Kaagi" toimetaja
... hakkab nüüd oma nalja- ja pilke-
tööd lundlehes ilmutama."¹

Vilde alustabki kaastööd Liliu-
bachi väljakuulde. Esmakordselt ei ole
ta lundlehes "Keskaja", võttes sellest
membriist peaaegu poole oma satüri
alla. Sün ilmub tal terve rida sa-
tüirilisi kuulitusi ja pressapalu.

"Keskaja" number algab satü-
rilise kuulitusega "Uuema suurpõllu-
meste sõjalaul":

1. Päevakaja nr. 9, 1907.

14

"Murt ühisus meil näitab teed -
tal asteme järel, junkevõid,
ja sõdigluse kui vennaad müüd,
sü mõisamaa on meie hüüd!
Kes seda vapralt kaitsvad,
need ikka priskelt lavad, ...
Haa, mets ja rammus põllemaa -
kui tahitaks neid püütuda,
sü elge vaprad sõdima!
Kurraa! Kurraa! Kurraa!"

Samaa "Lendle" maabris
ilmus ka veel teisi "Vilde satüirilisi
kuuletusi" - "Lokulaul", "Olepolütik". Ne-
des kuuletustes paljastab ta iderakond-
laste kahemulust. Tä näitab, et idera-
kondlased ("vreland") on valmis oma
kande pärast rahvast reetma, vaata-
mata sellele, et nad üdid, rahvavall-
sus" rakonnas nimetavad.

õrlaste "metist lebedus-
test, vriti une valinisi deumane ja
sellest, et neid lebedusi ei täideta
vaid need jäävadki lebedustes, kir-
jutab Vilde kuuletuses "Olepolütik".

10
„Olepiditük on hea:
tõrta palju, vähe püa,
rahvast unapidi mea,
arustajaid tõrva, mea,
õigus kuuere järel mea!“¹.

Tõrva „satüirilise iseloo-
mestuse on Eduard Vilde andnud
sua proörapalas „Lüülest keegi kees-
ule“:

„Nene alame - ihust - hingust - partist
nene ametnik - tindist - paberist - orjast
nene hüromast - keelidest - keldudest
kadett - keemurist

idurakondlane - kõhust - kukrust

J. Tõnison - kõnest - koodist - kõbberest“².

„Satüirilises „Lüüwitszi nute-
laulus“ parjastab Vilde Balti - rassa pa-
renite rõhkurist ja nende hürmu
sua võime kaotamise pärast. Selle või-
me, mille abil nad saajandeid siid
rõhkurid ja rõõvurid üsti rahvast. Sel-
ge, et tööliste võitlus ajas neil hürmu
rahka, et nad võivad kaotada oma
suvised peetriomad Eesti maal.

Nü ägabki üus nõiisik me-
ret meures:

"Korrgott, is ist zume Bauhaufschlitzzen,
mäss inka man nõtma waad!...
Der deutschen Herrschaft feste Stützen -
i man naster pea nad.
Kui pole man orjar,
kes kardab nüs mel härras!"¹

Kuid maal talurahva hul-
gas leides süski mel inimes, kes uskusid
inca mel duumam. Kuigi juba aunuigi
oli selge, et see tsaarivalitsuse poelt mu-
notar ja juhitav abitu "mähameis väeti-
kene" ei elund nui teinud ega polnud
leeta ka edapidi, et ta midagi rahva
heaks teeb, uskusid süski mõned, et uus
duuma võomis võtab midagi ette elu-
korra parandamiseks. Sellise näisuse
ja arguvõimlikkuse üle avaldabui Nilde
rahulust leuletus "järelepahetajatele":

"Kaitse meie kallist duumat!
Koidke hellalt õrnast,
kandke heelt, et karmid teuled
kanda ei nü väetikest!"...

¹ Kogupank "nr. 15, 1907.

Aga kei ma Põllu-Tõne,
nõia proletaarimest
kuulen laulmas sedasama
oua viltnuse sest...

Süü läeb nida külmas riinas
ja ma uisra enda keest:
muis sü Tõne lihtast ajast
aru ei saa põrmust:
kuda nõrk se väetiline,
keda heitauis väheumetes
teisi aidata ja päästa -
undal vaevalt du mes.¹

V

3. juuni: rüüpiõrdega, duuma
kaidiajanisega lõppes 1905. a. revolutsioon.
Järgnes reaktiivne määratseuise
perioodi. Peleises tagakiusamise olukor-
ras suliti nida ajakhti ja ajakirju, keegi
ajakhti, mis oua muudalt olid täiesti
reaktiivilised. Selge, et sa liinubadhi
leudlhed ei saanud ilmuda. Tuli ajuti-
selt katkestada tegevus.

1905. a. revolutsiooni sündmused

1. "Kogupane" nr. 15.

leidrid kajastust ka mitmetes Nilde
 tolle aegses lühijuttudes, nagu "Tõona
 tehti" "Radusemies" "Kõneküri" "Väa-
 buri" jt., saavuti ka mõningais "Kaa-
 gis" ilmunud lühipalades.

Nende seas paistab eriti silma
 jutustus "Radusemies". Selles käsitleb Nilde
 revolutsiooni hindamisi Eesti keeles. Ju-
 listuse vauglasus on "Radusemies"-
 rallealalaja paan Kadak. Jutustuse
 algel on paan äärmiselt tagasihoid-
 lik, arg, kõhkleb ja mõisahärra kes kee-
 mardus sõnaküllilik kasutaja. Saata
 korda midagi baseaduslike on tema
 mehest taevanõukisundav kuritegu - on ta
 ju "Radusemies".

Kuid revolutsioon ei nõõdu
 nõjuavaldamata ka Kadaka paanist.
 Jutustuse lõpul näeme juba hoopistist
 inimest. Kõrva onavoli, karistusvaldade
 metrikuste ja surmanõuivate revolutsio-
 näärude kartmatuse ning melisuse mõjul
 muutub paan ka ise revolutsionääriks.
 Kadaka paani see läbi kutoub Nilde

14
kõiki üles antakse nõitusele ülesõhke
nastu, revolutsiooni nõide ust:

"Elaagu vabadus! Elaagu vaba-
dusvõitlus! Haha mõrnikad! ... Vabadust
ihaldate ja õigusi? Ja te arvate, et seda
teile antakse, kingitakse! Ei, kaasuli-
sed, teile ei kingita ... Vabaduse peate
endaile kätte nõitlema, õigused peate
endile vallutama!"¹

Nad kadava jaani surma-
used mehed ja kirplikud sõnad on
kirjaniku enda meelte varda võlpu-
dus.

Tehes kokkuvõtet Édouard
Vilde revolutsiooniperioodi loomingust,
nõrk üelda, et see oli Vilde maailma-
vaatlise arengu kõrgpunktis. Eesti
kirjanduses leidrid revolutsioonilised
sündmused kõige rätuslikuma ja kuus-
tipärasema käsitusena just Vilde loomin-
gis, kuigi ka tema ei suanud täiesti
silgit ühikjutust proletariaadi puhtisast
nast revolutsionis ja proletariaadi
antatuuri paratamatusest. Tema loo-

1. Ed. Vilde "Laduse mees", Teosed III kd, lk. 309

mingus ei esine ühtegi algusest lõpuni
järjekindlat revolutsionaäri, ta ei val-
dunud proletariaadi võitlust ülddemo-
kraatlikust liikumisest.

Revolutsionaaridele lükkas
vahetult demokraatlike kirjandusega
ka Auton Kausu - Tammsaare, kes töötas
sis Tallinnas ajalehtede "Teataja", "Tõ-
numed" ja "Vaateja" toimetus.

Tammsaare on kriitiline
realist ja astub seisena ka revolüt-
sionaaridele. Kuid revolutsionaar-
nõuvisega kaldub tema näinud üha
enam proletariaadi poole. Tammsaare
loomingus hakkavad tähtsat rolli
tundama töölisel ja nende võitlus.

1905. a. novembris ilmub ajalehe "Teataja"
peavalusena tema jutustus "Päästusid".

Peles jutustus annab Tammsaare
pildi tööliste Kausu liivri arengust
ja kaotust, kes püüab lõpuks selgusele, et
majanduslikest raskustest ja rõhkest
pääseb ainult klassivõitlusega. Jutustuse
lopus, alles suuremas tööliste demonstrat-

siis onil raadud kuuli tagajäijil, palub
ta oma naist, et se varistaks tema
lapset tuguvains ja karastunud nõrke-
jains, kes kartmata raskusi müvad kord
lõpule tema pealt alustatud võitluse:

"Enne peastuvad palved, nüüd
meie töö. Tööd, tööd, tööd... ja kauna-
tust nõuab meie peastmine!"¹

Taunusaare võitluslaadiline
kirjandus jätkub ka revolutsiooni taan-
dumise perioodil. Lühikud ja pikkeluht-
lede teeb ta ka käärtööd.

"Tüü Tasane" viimases numbris
ilmut Taunusaare proorapala "Päevast
võitlusest." Selles annab kirjandile pildilise
linnustänavalt, kes lamavad oma mees
revolutsionäärid - julged ja mehisid
võitlejad tööalva õiguste ja vabaduse
est. Võitlus ei ole aga veel lõppenud,
ta võtab edasi, said sel teel tuleb
võit. "Ile mustjaspunase vere müü ikal-
datud tee"².

pubustus lõpeb künge ja masen-

1. Teataja nr. 247, 16. (29.) novembril 1905

2. Tüü Tasane nr. 2, 1906.

47
dava pildiga — skitserid säravad
nõidurõõmus, kui ääri tolmab neist
tolmab neer naine ja keelab, et
selle need oli revolutsioonäärde kül-
gas ja on laugelund. Tõdrite esava-
ne keletus on pilt mindinest:

„Võit oli siis needade üle!
dahinguselt oli siis omaste meega
üle kaletud. Ise nõitmine iseendid
ära tallasime ise oma pühauad
tunded porise.“

Taunsaare püüab sellega
avada tõdrite silmi, kes olid jäänud
valituse poole, ja võita neid revol-
tsiooni poole.

Sundkhes „Kolgata“ ilmus
A. K. Taunsaare artikkel „Kõlbusest“.
See artikkel näitas, et meigi Taun-
saare ei oleud sügavalt maust-
lusele sarnuseks, mõistis ta süsi
marxistliku ajaluskäsitluse põhitõ-
deid ja võttis need aluseks ka oma
ihskondlikele sarnuseks.

Tammisaare selgitab selles artiklis, et moraal, võhkus on võisoleva ühiskondlike korra produkt. Milline on ühiskondlike kord, selline on ka tema moraal. Supärsast, selles et meeta moraal, teeb meeta ühiskonda. Selles ei aita aga vaid sellest, et püütakse parandada ühiseid inimesi. See ei mu meid sihile.

Õige on see tee, kui "...sotsialistid korda ühes tema võimude vahelõnaga otstarbeohakult meeta püütakse; sellega ühes muutuvad moraallised vahelõnad iseenerest."¹

Kuigi H. M. Tammisaare ei oleme revolutsionäär, marksist ega võtmeid ise aktiivselt osa revolutsionistlikest võitlusest, kuulub ta kahtlemata kirjanike hulka, kes aitavad oma loominguaga kaasa revolutsionistlike võitlusele ja kajastavad seda oma loominguks.

Revolutsionistidele kuulub

1. "Kolgata" nr. 12, 190

demokraatlike kirjaniike ridadest ka Friedebert Tuglas. Revolutsioonilised hindused haaravad kaasa noore kirjaniike, kes kuulus tol perioodil „Noor-Eesti“ kirjanduslikku ühmituse.

„Noor-Eesti“ lehis 1902. a. Tartus ühe keskseli kirjandusringi baasil. Tekkinud vastukaalena saajandi lõpul valitsenud reuestuspoliitikal, oli see algselt peale poliitkodanlik kirjanduslik liikumine. Kuid 1905.-1907. a. revolutsiooniga läis „Noor-Eesti“ kaasa.

Sia olid kaondeund noored andevad kirjaniiked Friedebert Tuglas, Gustav Suits jt. Nad vägid tööralwa miltust ja taltsid teda aidata. Sepärasit terwtasid nad revolutsiooni pehuenist. 1905.-1906. a. „Noor-Eesti“ albumites ilmus nida Tuglase ja Suitsu revolutsioonilis-romantilise riiuga kuulitusi ja proosapalu, nagu Tuglase kuulitused „Kolgata tüü“

"Kätki laul", proosapalad "Oma päi-
kese poole" ja "Kõngemaa", Gustav Suitsu
luuletused "Kõõred spad", "Maoste laul"
ja teised.

Nende hulgas näärub viti
vile tõstmist Fr. Tuqlau novell "Kõn-
gemaa". Selle kirjutas Tuqlas emig-
ratsioonis, kuhu ta oli minnud su-
dama 1906-a. Enne seda oli Tuqlas
võibinud elua kuud Toompea vanglas.
Seal kirjutas Tuqlas vabavärsilise luule-
tuse "Meri". See on võimast, vabadus-
kaast õhku laul merest, vabast ja
võimast:

"Meri, meri, mine muu, võtku mu
meri, vastu sulle tuus mu südame
meri - vaba ja julge kui sinagi!

...Tul vägevamaus saa, saa kan-
gemaus, mäna ning mu taevani teis-
ka, need parahuud kui sõmerad
paiska, et need müürid kord ümber
laugeks! Lühise meri, väana ning
murra! Kui elad, sa tõusnud, mis
võitle ka konna"¹.

1. Fr. Tuqlas, Tused I, Tallinn 1957. lk. 321.

Novellis "Hingumaa" näitab
 Tuglas kandimuste vilkust. Kogu nende
 töölohkut ja vaevarikast elu täidab üks
 helge muistus — kord omada tükikest
 maad, "hingumaad". Ja naine — revo-
 lutsioonis näiski läitvat nende muis-
 tus, saada maad mõnusaast. Kuid
 ka see muistus purunes ning lõpuks sai
 väene kandimust kätte oma "hingumaa":

"Seitse jalga pikkusele
 neli jalga lai ...

Ei, ei, üs neile nū palju
 maad andis: neid aeti kolme neist
 ühte hauda."¹

Niinoodi lõppes talupaja mõit-
 lus oma naa est. "Hingumaa" on
 üks paremaid revolutsiooni sündmust
 kajastavaid teoseid Eesti kirjanduses.

Tais naomeslikku indu, mõit-
 lusvaimu ja üheskants on ka Gustav
 Suitsu paremad kuulitused. Näitus
 tema kuulitus "Vooded repad":

"Rasarad meil puhisegu
 äärituli tuhisegu!

1. Fr. Tuglas, Teosed I kd. lk. 40.

Põuske lõke,
käigu rõke,
alaste lõök ja leetus
meie rõõm ja meie eetus.

Nasarad meil muhisegu,
äärituli tuhisegu!
Randa raome,
terast taome;
teeme nööpa, teeme oda
et võiks kõikta oma koda".

1907. a. „Naar-Eesti“ albumis
ilmus Gustav Suitsu luuletus „Põulu-
laul aastal 1905. peale kr.". Selles
annab kirjanik pildi demokraat maal
peale detsembrirevolutsiooni vahasurvest:
„Meil on need jõulud, kui kord ja kohus
ja põulurahu on meil ka.
Kes üla olid seal hädas
need muutvad küünlad põlema...

ja alvardsuga vastu taevast
nüt küünvad nehtates käed:
need päästvad sürgi seal hädast, noevast,

ei vabasta meid inglisaed.

Õhu ongi täidetud raukroojad
ja ahastus ei anna und!
küll kiskuvad need meesjad,
mis närvivad nüüd valget lund.^{1.}

Revolutsiooniaastail leeb
Fr. Suolas kaastööd ka kiliubachi
pilkelehtedele. „Tüü Tarane“ kolmandas
numbris ilmuvad tema kuulitused
„Mime mees“ ja „Kätki laul“.

„Kivitar“ on nist „Kätki
laul“. See kuulitus on kirjutatud ta-
valise hällilaulu stiilis - ema hälli-
tab magama pojaust - orbe, kelle isa
on hukatud karistusosalaste post:

„Maga, maga, magamine, maga!
Kügitab sind ema ise lauluga!^{1.}

Kuid see ei ole mitte ta-
valine hällilaul, millega emad änta-
vad sulle oma mainumisi. Poisi isa
on langenud võitluses valva mevide
kaitsel. Ta oli elanud revolutsionääri:

1. „Tüü Tarane“ n. 3, 1906.

"Tõllas isa poodi üles,
selleaupa kõie otsas ripud sa."

Ka tema pojast peab kannama
nitle ningi meenupeeg, vaid võit-
leja, kes jätkab isa pooleli jäänud
võtkust ja tasub kätte isa ust, kart-
mata kannusi, mis teda sel teel oota-
vad. Puhkavus ja nukisus kannatab
ema oma poja!

"...ära arjata sa abi, armu palu.
See, seda sul ei ole oodata!"

Kõnni ise duadra taga,
murra ise mesle teed!

Eluvõlv on Fr. Tuuglase
nabavärsiline luuletus, "Kui rahvas
kõis kolgata teed..." See on mäles-
tuslaul revolutsionäärile, kuid üht-
lasi on ta pühendatud ka rahvale,
kes ägab naatrioosi inue all ning
kannatades valu ja piina kõib
piina ja rasmet kolgata teed:

"Vään su valu ja mu valva

Näen su merd katvat puhases taeva
Tunnen verepisaraid laugvat mu südame peale...
Näen sind ojana davat lõpmata tees."

Kuid see pole rahvas, kes
vaid ahitu ja rõhitud ojana kannu-
tab. Ei, see rahvas nõtkub oma va-
baduse eest:

"Näen sind üles äraavat, see südant kangemvat
näen sind ahelaid purustavat!"

Kuid see revolutsioon, mil-
lest leetis nü palju Fr. Tuulas, millest
leetid ka noor-estilaud sai lüüa.
Nü, "Noor-Eesti" kui ka Tuulase koo-
mings harravad üha rohkem ant
leidma pessimisai meeleolud. "Noor-Eesti"
kirjanikud nägid vaid seda, et rahvas
on vastanud, kuid ei mõistnud, et ta
pole lõpetanud igavereus oma vabaduse
üha vaid kogub uut põudu mees
nõrkuseus, ja pitted revolutsioonis. Üha
sagidamans muutuvad "Noor-Eesti"
kirjanike hulgas pessimisai ja lootustetu
meelise. Pärnevail aastail emaldub
"Noor-Eesti" üha enam rahvast

muutudes mitmesuguste läänest päri-
nevate dekadentlike osade taimelavaks.
Nü muutus „Noor-Eesti“ milline oli tek-
kinud kodulike liikumise tulemusena
ning vaid ajutiselt läinud kaasa
revolutsiooniga, lõpuks süski kodulise
ideoloogia kandjaks.

Revolutsiooni sündmusi kä-
sitleb ka August Kitzberg draamas „Tuul-
te pöönis“. See lavastati 1906. a. „Nane-
muise“ uue hoone avanisel. Näidendis
käsitleb Kitzberg aktuaalsit teemat Eesti
küla elust - kihvivate talude ärakis-
kumist külakute pealt. „Tuulte pöönis“
on vastudulisin teos Kitzbergi loomingus.

Näidendi süžee on lühidalt
järgmine: Endine Soosaare perepoeg
Jaak, kelle isatalu on haaranud lään-
jaak, armastab Jaagu Tütart heemat.
Lena on oma südame aega kinkin-
nud Ala-Soosaare noorpoemehle Kaar-
lile. Kõik Jaaku püüded võita tapab
isatalu ja Lena armastus ebaõnnestub.

Jaan meendub, et ausal
teel ta oma eesmärgi ei saavuta.
Pitlumid armastuses ja ühiskonnas kus
valitseb selline hundi moraali, astub ki-
bestunud Jaan revolutsioonilisele teele.
Seda lub ta aga mitte meendumisest,
tadlikuna oma eesmärgis. Jaani võib
revolutsionääride hulka isiklik viha
ja ^{õnnetu} armastus. Revolutsionilist liikumist
tahab ta kasutada kättemaksuks Jaagule,
Kaarlile ja Leualle.

Näidendi lõpul tungibki
Jaan Jaasaare talle. Nüüd on võimalus
kätte maksta Kaarlile. Ta tapabki Kaar-
li, kuid tababki kogemata Leuat. Nü
pole näidendi lõppedes mees es mitte re-
volutsionäär, kes on rahul võitlusega,
vaid moraalselt kastaunud, murtud in-
mene.

Nü on Kitzbergi pööristunde-
na ja enesolitsenimisena kirjutanud
oma draamas revolutsiooni. Kirjanik
kes ei ise kodanlane oma maailma-
vaatelt, mõistmata revolutsiooni kogu

arengu järjekindlust ja paratamatust,
ei võinudki lüüa trest, mis oleks õigesti
kajastanud revolutsiooni nõudmist eliti
küllas.

Revolutsioonilised meeleolud,
kuigi nõrgemalt kajastuvad ka Ernst
Petersen - Sargova teleaegses loomingu-
stuuripakkum ja omapärane on näi-
tus tema me "Maad ägab", mis il-
mus Liliubachi tööliskunniis "Edasi" I.
Selles protestib kirjanik maavõimau-
di vastu, selle vastu, et inimesed haa-
ravad teiste vastu ära maad, et see
jagab inimesed rikkaste ja vaeste.

Kuid mitte alati ei ole
maa olnud riikide omaandus:

"Vabade aegade vaba inim-
tus olen ma, kes on kõikide oma...
Tain ja püriti olen ma, vabade
aegade inimtus kei raudraudu ja
vitsu täis, mis hingest vajutavad mul!"¹

Edasi räägib kirjanik, et
ke ei pea alati nü jääma. Ta kut-
sub mõtlema sellele, et maapeal keh-

1. Edasi I, lk. 43.

testatans vabadus ja võrdus, et iga-
nesti kaoks ebavõrdus ja vahesinaad
mis lahutavad inimesi.

Tunedal sügisel õigab aeg
tükeldatud ja jagatud maa!

"Lül tuleb see aeg, kus oleu
ma inimese käest inimesele antud, kus
sõitust märkati teie, ... et ühine kodu
ja taevast ja kõik, kõik on sin, sin
kus mullane maa..."

Ma aqab!..."

Nii väene, et maanus prog-
ressiuisid uesti kirjandikke läus kaasa
revolutsiooniga. Ja kuigi nad ei mõist-
nud veel selgesti proletariaadi võitlus-
esmäärke ja lõppsihti, andsid Ed. Vilde,
A. H. Tammsaare, F. Tuglas, E. Peterson-
Längava jt. demokraatlikud kirjandused
oma paigastava ja üheskultsuva kirjan-
dusega süski suure panuse töörahva
hulkade revolutsioonilise kasvatamisu.

3. Proletaarne kirjandus

Proletariaadi jultiv era revolutsioonis, estis sotsiaal-demokraatlike ajakirjanduse tekkimine, elutige aga uue proletaarse kirjanduse uue küündarid na estis proletaarne kirjanduse kujunemist inehivaus kirjandussookek.

Suurt era estis proletaarne kirjanduse arengus on tendantsid jellau kolshabachi teinetaud el-beueid ja neqiteard, mis kujuevid proletaarse kirjanduse peamisestri-beitutes. Bolshewistliku ajakirjanduse

kõrval on Liliubachi väljanded suurimad Eesti proletaarne kirjanduse organisatsioonid.

Esimene proletaarne kirjanduse kogumikeas oli 1905. a. lõpul Liliubachi teinisel ilmunud „Edasi. Töölise põlvkonna“ I. Selle kirjandusest alusega astus proletaarne kirjandus esmakordselt välja iseseisva kirjandusest eristatuna.

„Edasi“ I puhutartulises, mis aga väljendab ühtlasi kogu progressi, proletaarne kirjanduse programmi, on artikkel „Karl Marx“. Selles tutvustatakse lühypäite teooriat ja tööd teema teooriat. Ühtlasi närgitakse artiklis Eesti proletaarne kirjanduse mahajäämusest meie proletaarset kirjandusest ja keelutakse üh. kviidierima seda mahajäämusest:

„Kes maha on jäänud, peab seda enam nuttama.“¹

1905. a. novembris oli ilmunud kuuin artikkel „Partei-

1. Edasi. Töölise põlvkonna. I 1905. lk. 7.

organisaatioson ja parteiline kirpau-
 ders⁹, milles Lenin rääkis teie
 võrde: tööstlaskil teie lüua
 üua kirpandus, proletariaadi hevi-
 dega avalikelt, teledalt netud kir-
 pandus.

"Teie üs on raske ja uus,
 üeid üen ja tänuväärt ülesanne-
 organiseerida laialdane, mitmekülq-
 ne, mitmeüeline kirpandusliku tepleus,
 mis on teledas ja kokutõuatus
 üuus sobiaaldemokraatiline tööstis-
 lisküüsi üega"¹⁰.

"Edari"¹¹ kogu materjal on
 tegelõuelt Lenini pühendi otsene
 pärguine üsti kirpandus.

"Edari I"¹² keesneb üast
 üelipõttudest, üuulitustest ja poli-
 tilistest artikulist. Kogu "Edari" I
 on üuunatud üelwa revolütsio-
 nilise üalüüüüü ühütüüüüü.

J. Kõliübaeh, üllis albeüüü
 teimetaja, on ühütüüü üa üüü üllis
 aparaüüüüü üa üüü üüüüü.

õhutat oma värssidega töö-
rahvast lõpliku tsarivalit-
mise purustamiseks. Nü kirjutab
ta luuletuses "deis ostate"
"deis ostate mel? Tööle, tööle!
Nüüd tööle ajavõhuta..."

Nõi ostate, et ainult teised
tööpüügid ära tegeusa,
ja tahate nü rahulikelt
töövija püüast maitreda?"

Kuid revolutsioon püüa
areneb. Ka Lillenkamp mitte ai-
nult ei nutnu mõhkerle, vaid näi-
tab püüa arenenud revolutsioo-
nilist lütkemist, kirjutab nle
võimusest ja purustavat püüdu:

"Vabaduse püüd
püües lõhkus nüüd
kaljukammitsad.

leudes lakti tee
püüdis vabaus nle
ainult oma püüd."

1. "Edasi I", 1905, lk 28

2. "Vabataht", lk. 47.

albumis J. Kiliubachi nõval erinud
H. Põgelmann, J. Kruu, E.
Peterson jt.

Proletaarne kuulaja J. Kruu
kehtub oma kuulures „muud teed ei
ole palvast üles otsustavale võitlemise
reutisooni vastu. Selles kuulures näi-
tab Kruu, et oma olekoma paranda-
mises on tähtselt vaid üheste —
võidelda ja võita.

„Muud teed ei ole. Iga võitlen, kui tahad,
nii tule võitluse üheskoos...
Ei või meid ajada nõrgad ei uued
meid tihile pidab võitma te.“

Kõlme kuulitusega erinud
„Edaris“ ka proletaarne kuulaja
Kaus Põgelmann, kes oli kõige po-
pulaarsem ja meistrikõlme proletaar-
ne kuulaja võrreldes teema võrre
kõrgemuses avaldatud kuulitustega
võrre, et need on palju kehvemad
kuulad ja peetud ümard, kui on seda
mõnegi leise proletaarne kuulaja võrdid.

1. „Edari“ 1905, lk. 42

„... Raske tõminuukaus
lipp lehviku meil uhkelt võigle
ja näitab teed ning aduse loogu meile,
kes võimsalt tõivad vabadusele.“¹

Leuletus „Kevadtuled“²
näitab põõselaenu tõsialisest võime-
sa püüest, mis nagu kevadtusel
rõuab algel tase ja raskelt, kuid kas-
vab uude-korralt tugevamaus, kuni
pattub võimsas tõuues, mis püüestab
tein müürid ja vallid ja tõuab ah-
vardavalt edasi:

Kui aga pe aridiku-kellal
on vaikunud varjude nõo,
põu algab ja äraval valgel
nõu võimelult põguub nõo.
Sõu loovab uue vagnu värin
õu tundmus üle uua
ja keuletab, kevade õues!
Tõu seuale tõuud ta.“²

Pausa mõte tabib uue põõ-
selaenu leuletust „Kauged“. Kogu
uua on uueud meute ja nügavate
kaugede alla ja uueub nügavasti.

1. „õdori I“ 1905, lk. 75
2. vabamuus, lk. 68.

Õnni aga tõeliselt tundeiseg, ajab
 kauni rühmapoised

„ja andade äände, mis sügavalt rõõ-
 su valitsunud praeguse talve õõ-
 jätab järele ainult korda uusta kõutsa
 taunumus tärkavale laulule murule.“¹

Seulituste kõrval oli „Edasi“
 ka pressipalee, neist on kirjutatud Ernst
 Pihonoi essee „Kas aab“, millest
 on juttu ka tagapool.“

1905. a. lõpul pärnes revol-
 tsiooni haripunkti le püüfärgelise
 taandumise mõnaperiood. Kui vaata-
 mata sellele, et rogu kaa vooland
 verejad ja märgitud karistussalgad,
 pühas proletariaat etevalmistus
 mees mõtlemus. Sellele mõtlemise ra-
 kendes ka asti proletariaat kinyandus.

Keid peale „Edasi“ ei saa-
 mid kaunemat aiga suunda proletaria-
 mid ajavijja. Alles 1906. a. kevadel
 sai kummitloa sinene number ajk-
 kinyast „Tän Tasane“. Selle ajavijaja
 pandi alles asti poliitiline plekapani-

1. „Edasi I“, 1905 lk 49

Alaand nautis aoni peale-
 buugi mlaoumentab liliubachi kuu-
 eluses „Perpetuum mobile“:

„Õues see on aëlun ja vali
 ja ka rahva elus tal.“¹

Keid keigi nöödervad
 nevad, nevi, nēgi, taomata vabadust,
 avardab liliubachi nēski lastest ja
 kindlat seeke nööderse:

„Jäädvalt tal i vōi keta
 ja ta lahneb laanesta;...
 kindlalt nēski ketaax:
 vabadust teob nevade.“²

Ka Klaus Pööglmann
 üneb „Tuu Tarane“ kullitusega, liis
 laulan“:

„Kei ussuaga oleti meil suud
 ja alga nõlla alla painutati
 kui meelained mulla vältati
 ja raudreis kēes me rahvas rohitud“³
 nē i vaikeuid rahva nõtkus, vaid
 tegevus päev-päevalt maan ja perus-
 tas raudred tõnked. Teapäran laulabai
 kullitaja, laulab nöödelaulu.

1. „Tuu Tarane“ nr 1, 1906

2. „Rahvas“

3. „Rahvas“

"Tüü Tasa" ja "Papi"
 numbritele teavad kaastööd teki-
 tud põhiteosed kirjandus- ja keele-
 gartner Touerpuu (leht leone), Vastli
 Lõlden jt.

"Tüü Tasa" teine num-
 ber algab J. Kreegi leuletusega "1906.
 aasta"

"Ei põlletuse pisaraid sa uetnud pole
 us kauplarnus sa nündinid
 kind aratariid võllyate saanud
 kes ukult lalingsuse tõttarid...
 kind õige vaha, - õige armastuse
laasta

me lovitame rõõmuloimega!
 mu unid nõrd lained aeg meelulost
 sel aastal priust saame lõigata"¹.

Tõlti uhitab mis aja-
 kirjades gartner Touerpuu tabaraid
 paroodiaid mis lual' uel uel saime-
 lue lauludele, tiliti tuitud nauua-
 listele lauludele. pätles alas vana ro-
 mi, uelid andes talle uel sime stre
 mantaudlike endisele, retinilis-polü-
 tilise, uundab ta uelid laulud taba-

1. Tüü Tasa nr 2, 1906.

võrs satüürtes, milleid võdavad
 kiresti populaarsuse rahva hulgas.
 Tellise on näitus „Vabaduse võitleja
 lasterüütel“:

„Las me lähem, las me lähem
 sinna, kes aapainat väen
 leinu leing tüt ära soõab,
 vaugrõttä väga näõab
 kehu nõdennema päen“¹

Väga õnnestunud on ka
 paroodia väene tuntud maadama-
 laulu „dinque üles mägedele“ vormis.
 Ka Tuerpue keitub minema üles mä-
 gedele, keid mitte alles, et vaetida
 nõdennema vaunist loodest vaid
 alles, et näha pealt rahva vilkhit
 ja riivaste paasunist, võllaid ja
 varistus saluade metriüri:

„dinque üles mägedele
 võllusvägal vaadakeu.
 vaakeu midas rahva popad
 võllusvägal laupivad,
 vaakeu, ueda vereopad

¹ „Tuu Tasane“ nr 3, 1906.

mullapiinal vastavad.
 Keskse korda kepp, napaina
 "valustades" laanevad.
 ja kes hüüdule tõbetundel:
 "Mees oled Mraama"; "1.

Kuid ka "Taru Tarane"
 ja "Tappu" ei saanud ühegi uusa
 kuenda. Praegisele need jällegi.
 1906. a. lõpul kannab kiliubade
 väga ande piluapainyade meriat
 "leudhed". Nende teravil on neu-
 vatud nüüd juba eluõige erti ko-
 danduse ja see apainyanduse
 partei, esmalt apa Tõuimoni ja
 tema iderandona partei.

Vaevalt on unni poliiti-
 line teglane või partei saanud
 ellise terava ja elatus lüve küitua
 osalises kui "õsti rahameelne ledu-
 ranoon" ja tema lüde "Muustaku
 häärtsok" 2 jaan Tõuison.
 Nü üripitab teaus pöö-

1. "Tappu" nr 4, 1906

2. "Valinali" nr 4, 1906

qelenuu leuletus "Edueracouolaste
hinnus":

"Ja paari nua minnes pääb
las ueruba valvas "uiala"
las uenda õigust uad
pe palua palua paremat.
Ei paari ost väja tee:—
"Kuid väigu peidale!
"Protsut ja kost pääb meile!"¹.

Leudlehes "Nalivali" on
antud J. Tõnisoni 10 uõrku oma
alauale:

1. leina oleu paari Tõnisoni eduera-
kouue liden, niue i pia liti peiliti
leua minne uõval...
4. Ima piad minne rauouua Eerti
kolvauulrus rauouuauus uinutauua,
uitle...
10. Iide i pia uitle linnustauua minne
ououuandest, ust meie uõiu oleua
proletaarlast.²
Kida viti leravaid ja
lõovaid ratiiripale oleuis leudlehes

1. "Koskaja" m. 13, 1907

2. "Nalivali" m. 4, 1906.

"Kolgata". Selles oli Fr. Tuplase "Kui
 rahvas näis Kolgata teel", Tammesaare
 artikul "kõlblenust" ja nida õnnestu-
 mid kuulutus J. Kõrbachilt ja Karlil
 leidvilt (Pölitaaulakelt).

Seulituses "deses" uueval
 leide näija palitust ja leua sele-
 uepuid, ues püüavad proletariaati
 ideoloogilist õpistada, teda hirmu-
 tada:

"deses püütakse uind uütu etras
 pest uagu laoua pulitide.
 deses on uul heidjad espe taga
 kui deses titauene uia.

deses uueval teid, uue uüagad heidjad.
 uüia teie uau õie tüline!
 deses uauuua oua se-rada-
 uue pulitid, uas uuelete!"¹.

Seulituses pölab liliu-
 badi arpe ja nauitujaid, ues on
 ouatada uia uueletiuuäand ja
 näitab, et uueval ei nauuta uidaži:

1. "Kolgata" nr 12, 1907.

Kei ei udi rinuaga
 oleksida meie uuude —
 tee udi kütiraga
 seda aumung'i ei uuuda! ¹ 2

Muat ja muhikult võtlis
 proletariaat see õiguste eest, uudid
 selle vaatamata lõppis ne võtlus
 3. peuni riigipõrdega kaostungu.
 Algas ninge Holõpiini reaktiivoni
 periaad. Kus väiksemeiste ja met-
 tuurste laine veeres üle maa. Tuleti
 rida lüti, uuude hulgas ka Liliu-
 bachi, leudlehed"

Kuid proletariaadi võt-
 lus ei lõppeand ka reaktiivoni aas-
 taul. Ta võtlus, valud ja aumate-
 nd rapatsuvad kummalist liliubachi
 leulitus "leust talv"

"Looduses see muu rüua
 rohelise uuuga,
 talv tõmbas iga aasta
 selga valge uasuna.
 Aga kas te nimuusta
 talve praegu truute?" ²

1. "Kolgata" nr 12, 1907

2. nooguine "Eesti proletariaadi ühikud"

Keid uis värssides uolab
na ülesuetsse uulle võtlesse:

„Kaste neie igatute,
uis on teelipruane.“¹

Pildi raatriuouist, uis
uulitub riips annab liliubachi
uulitub. „Müid“:

„Müid uua on uaiu pe ualwas uulub
uig uinauubud uauuades,
kõie ualuband uualt uäga aetud
pe ualutubad uauuadals
pe uõrjad pidubandades.“²

Nü uagu reuolütsiou
ideed ei teubud uigauuusse alles
reuolütsiou puuades, üie ei uadu-
uud uad ka koe reuolütsiou lõp-
pides. Uaatauata uäretuual ter-
roule ei olud täelisulasti uõtlus
uulle igauuus uaiuud, uaid ta
uogus uul jõudu, et ueritubes tra-
riimiga uauuata uord uait. Uud
ideed uouuieriuad na reuolütsiou-
piguus uolitaarus uulub.

1909. aastal iluub J. Li-
liubachi uulitusuogu „kouuieue

1. kouuieue „ersti uolitaarus uigauuusse“ lk 32
2. ualsauus, lk - 27.

näeb Nattli hoidu :

„Kommik läheneb ... vabastab kommik
 elevatse kuuinpli loit!“⁴.

Ja see kommik läheneb tõesti,
 oma lebeda valgusega kogu maailma
 rapustab kommik - Suur Petrialist-
 lü Oulabi voolutrisoon, millel andis
 emandordelt võimu tööralvaks, elu
 täielise pemele.

x x x

1905. - 1907a. revolutsiooni
 perioodil loodi Eesti proletaarne
 kirjandus. See oli kõige progumiv-
 use kirjandusest, valutult võr-
 runud tööliitlasti võrkusest ja
 kalutamatult astud kuuaga väga
 tugevate puurtega. See oli kirjan-
 dus, mis end vabatahtlikult al-
 lutas proletariaadi esmängile,
 teemis selle esmängi raavutamine
 heise.

Et selle võrval enes

1. Eesti proletaarne kirjandus, lk. 227!

ka laialdane sõtsiaaldemokraat-
 like kirjandusega väga lähedane
 uodaulik-demokraatlik kirjandus.
 Kuigi see oli oma esudapate maa-
 iluavaate peolest väga kirju,
 aitas ta teemida rauu esuvarue,
 Tema loomingu peamine, revolüt-
 siooniline osa aitas lähendada
 revolütsooni ülsandid ja nõtkes
 tsarismi vastu. Nad üles üso-
 dustarid rahvalike, progresiive
 kultuuri lahutamatu osa.

II peatükk Kujutava kunsti, teatri ja muusika areng

1. Kujutava kunsti areng

XIX sajandi lõpul ja XX sajandi
algul, esimene suure revolutsiooni küpsu-
mise ja teostumise ajajärjel astub
esti kunst uude arengujärku. XIX sa-
jandi lõpul alustasid oma kunstniku-
teed kaarikvennad Kristjan ja Paul
Laud. Oma loominguga rikastasid
nad esti realistlikku kunstipärandit.
Kristjan Laud lõi rea tõid, mille-
des ta suure kunstilise jõu ja meistr-
likkuse ning kaasaelamisega kujutab
esti talurahva elu. Sellised on sõjapo-

nised „Kartulivõtjad“, „Talutares“ j. Esma-
kordselt esti kunstis näitab ta käi-
töeline argipäeva joonistuses „Kard-
sepad.“

Paul Raud oli teatud pra-
miselt portretistina. Ta on loonud
terve rea õnnestunud, kõrge kunstilise
väärtusega portreid, nagu „Kunstniku
ema portree“, „Naine punase lillega“ jt.
Eriti väärivad tähelepanu tema auto-
portreed, milles on tunda täiesti küp-
set kunstnikupintslit. Väga head on
tema esti talupoegade, näiteks „Luhu-
taat“. Selles lihtias talupoegus on väl-
jendatud rohu talupoegliku tugevus, visa-
sus ja põline esti talupoja jonn.
Väljendusrikkad on ka Paul Rauda
järelemaailid „Lävel“, „Perilsopetamine“ jt.
ning väikesed maastikumaalid esti kau-
nisti loodusest.

Need kunstnikud andsid
oma loominguiga kindlamatu
pauuse esti realistlike kunsti
arendamiseks.

Uue varda lehekülje esti kunsti ajaloos avas oma loominguga Ants Laikmaa (Laipman). XX sajandi algul, viti aaga 1905. - 1907. a. revolutsiooni ta- pil oli Laikmaa kõige silmapaistva- maks esti kunstnikus. Ants Laikmaast kujunes kunstnik, kes asus mõtlema ühiskondlike arengu vajadustele vasta- va esindlike rahvuslike kunsti ust. Ta oli aktiivne ühiskondlikust tege- vusest osavõtja. Ta on inimese esti ateljuekooli looja, kunstinaiduste aaga organisatorija ja tähelepandik kriitik. Tema poolt loodud teosed, viti aaga sajandi alguse looming, on kõrge kusti- lise väärtusega.

Käsiteldava perioodi maale, viti portreid iseloomustab optimismo, sügav inimene rikkamaailma mõistmine, püüe esle tulla kõige paremaid ja õilsamaid jooni inimeses.

Tähelepande väärtis saavutus on 1902. a. loodud "Autoportree". Selles on Laikmaa loonud rahva kercelt

nõrkenud tüüpilise Eesti esindlike kultuuritegelase kuju, kes oma keus-
tiga tunib rahvart. "Vana Aitrami
portree" näol loob ta tüüpilise Eesti
talupoja kuju, kelles sajudile pikkune
rõhuline ei ole hävitanud erivahvate
kauguse ja misaduse.

Väga populaarne Eesti viiel aastail
ja ka hiljem on olnud lahkema loo-
dud Fr. K. Kreutzwaldi portree. Kuna
portree poleud maalitud originaali jä-
rgi, vaid selles pöneris keegi teine, varus-
tas kunstnik selle maali sümbolise peal-
kirjaga "Kaugelt näen kodus karrarat...".
Portree ise mõjub väga muldejäädalt:
tumeda taeva taonil on autud ristamisi
kätega seisv poest, plik muuatult mõt-
likult kauguse, sinna, kes hleudab
koidumürg. Revolutsiooniaastail levis
see portree kopeeritud postkaardina
üle kogu Eesti, leidis tee ka kõige lilt-
samateme taredone. Näevalt leidub Eesti
inimest, kes ei tunneas seda suure isa-
maalaulike portreed.

Suure meisterlikkusega on maalitud uue proletaarse kirjanduse rajaja M. Gorki portree, mille Laikmaa kirjutas 1905. a. „Estoniale”. Suuredal, rünnakul, horisondil aeglaselt haledamaks muutunud taeva taustal mõjub Maxim Gorki revolutsioonile kutsuva terminotkuna. Selle puhul kirjutab taataja:

„Korra Laipmann oli oma leksim Gorki pildi, mis ta „Estonia” näitlejatele „Põhjas” kümneenda etendamisest tänutäheks maalinud, sellas õhtuks üles seadunud. Sellega oli „Estonia” seltsis saad uue, kauni ehte juurde saanud, mis üst ka meie rünnakul tänu avaldame. Kus pilt sai seläbi, et ta töörahva pidus üles seati, nagu isäraliku pühituse. Võib ju Gorkit õigusega töörahva reast tõusnud tööliste kirjandikus pidada.”¹

1905. aastal puhkenud revolutsioon avaldas suurt mõju Eesti

1. Teataja nr. 20, 27. septembril 1905.

teadmusle ja tõuspõhjamistele ning suudis
neid vastama küsimusele, kas nad on
revolutsiooni peelt mõi vastu.

XX sajandi algul alustas
oma kunstnikuteid suur rühm noori
eesti kunstnikke: A. Jansen, N. Trük,
H. Murits, O. Kallis, J. Koort jt. Peaaegu
kõik noored kunstnikud võtsid 1905. -
1907. a. revolutsiooni päevil osa satü-
rilise graafika loomisest eesti satü-
rilistes ajakirjades. Eesti demokraat-
like kunstnike looming on tihedalt
seotud 1905. - 1907. a. revolutsiooniliste
sündmustega

Taagu juba varem mainitud,
hakkas Johan Liliubach 1905. a. lõpul
välja andma tööalisalbumi „Edas!“. Selle
albumi kunstilisest kujundamisest võtab
aktiivselt osa ka Ants Laikmaa. Tema
töö on ka „Edas!“ kaanekoostis:
üleilmivail trepiastmil seisab tööline.
Ühes käes hoiab ta kõrgele peakohale
tõstetud punast võitluslippu teises
käes hoiab ta tugevat vasarat,

nilluga ta purustab teda kõitnud
ahelad: Edasi! Võitlusse! Vabadusse!
kutsus ne jaois.

"Edasi" albumis vääril mär-
kimist Laikmaa kunagise õpilase
J. Otsmanni joonistus "16. oktoobri
õhtu Tallinnas", mis kujutab 16. oktoob-
ril 1905. a. Tallinna uuel turul töö-
liste rahulike demonstratsiooni tu-
listamist. Kõikjal näeme haavatuid,
tuikuvaid kujusid, hirmu ja tüdust-
häis nägusid, silutisel lamavad tape-
tid, voolab veri.² See masendav pilt
traarivõimude omaoelise kutsus üles
võitlusle selle vastu.

Ka järgevad dilembachi
pöelt teinutated satirilised ajakir-
jad isaldavad arvukalt paljasta-
vaid ja võitlusle kiituvad joonistusi
ja karikatuure. Lüh teuvad kaastööd
H. Jannsen, O. Kallis, K. Schull jt.

-
1. Edasi. Tööliste jõulualbum. 1905.
 2. sealsamas

Demokraatlike graafika
 teravik on kinnatud -harimii ja tema
 lütlaste - balti parunite ja pastore
 vastu. Selles mõttes on kinnitanud H. Prometi
 karikatuur lehes "Kogupauk" kaanel.¹
 Sellel joonisel on kujutatud tänavanille-
 tajatena pastor ja mõnikes, kes rääkima-
 nad pehmeid -latematist endast val-
 gestatud tänaval, silutades seda tape-
 tud tööliste pehmedega.² Latematilises
 vormis näitab ta kunstnik mõnikes
 ja pastore koostööd tööalava, rahus-
 tamisel

Samaa -temade on pühen-
 datud ka karikatuur, kolme sõbra
 ajakirjas "Meie lüts". Promet on kuju-
 tanud ta kolme sõbrana, kes istuvad
 tihedalt üksteise ees, mõnikes
 pastore ja usakast, kolme tööliste
 ühivaenlast.³

Kinnitan on taluraha
 kaskelt võetud inõppinud kunstnik
 kaus lüdermanni joonistustesari

-
1. Karikatuuril all on pseudoniim "Pannumeter"
 2. Kogupauk nr. 15, 1967.
 3. Meie lüts nr. 14, 1906.

"Lõjareadus Eestimaa". Selle sarja esimene jaonistus kujutas 16. oktoobri sündmusi Tallinna meel tervel, kuid tuntuvi talle seda avaldada ei saadud.¹

Teisel jaonisel "Tulge kaasa!" on kujutatud tüüpiline pilt 1905. aasta lõpust - tüüliste rask, püssid ilal, kutsus talupoegi kaasa tulema, ühineva võitluseks mõrnike vastu.

Häkirjast "Tüü Tarsane" leiame sellest sarjast veel jaonise "Mõisa lõhkenimine". Selles kujutab liiddermann aastasade rõhutud ja ühised ärganud talupoegade viha om rõhujate vastu. Mõisnik on hirmust põgenenud oma mõisast, seepärast purustavad vihased talupojad mööbli ning peagi tõuseb mõisa katusel "punane kuke".

Olles pärit liirjamaalt, on Hans Liiddermann rea jaonisid pühendanud revolutsiooni sündneestle kodukohas. Detsembrisse revolutsiooni

-
1. st. H. Conosimova, Железная государственная газета рабочего движения 1905-1907 г. № 13
 2. Тüю Тарсане nr. 1, 1906
 3. Тüю Тарсане nr. 3, 1906.

haripunktile järgnes reaktsiooni pealtnägu
koogu maal. Kõinjal nõllasid karistussal-
gad, kes õiendasid veriselt arveid reo-
ktsioonilise talurahvaga. Märjamaal
tegitus kindral Bezobrazovi karistus-
salk. Lida liidemannu jaoksid anna-
rad tunnistest tema vägivallest ja
metrikestest. Miski on huvitavam jaoks
„Nõu vabadus!“ Uudeel talurahvameikeel te-
vad karakad ühervõimisturi ihumultuseks:
suure hooliga varuvad nad metsas
vitsu. Lüh ta on „vabadus“ - vabadus
peasta ja puma!

Üks paremaid ja õnnestummaid
on liidemannu jaoks „Kõlmale maale“.
Talvise vainses loodusel ilmub metsa ta-
gant regede voo, igal reel mitu ka-
kupaeza, käed jalad nõidetud, keem-
muli, mis istuda nõi lamada peale
toorest ihumultusest nad ei saa. See
lähel kaugele, kõlmale maale - Siberi.
Metsa tagant tõuseb põlvate küla
vitsu.

1. st. Nõelid, 1906

2. Kõlmale

Vaatamata mõningatele kunstilistele puudejääkidele, mitteküllaldaste meisterlikkusele on lüldemaani joonistustel suur tähtsus evolutsiooni sündmuste taaselustamiseks ja selgitamiseks. Lüldemaani joonistes väljendub tihedalt rahvaga, kaasajalaine teema kannatustele ja võitlele.

Järgides Eesti progressiivse graafika arengut evolutsiooni aastail, võime täheldada, kuidas mingil nel nõrgad tsarismi paljastamise momentid üha tugevnevad evolutsiooni arenedes, muutudes üha rohuem võitlemise kultuuriväiks.

Eriti õnnestumines tsarivalituse vastu muunatud karikatuuridest võib lugeda Peterburi Kunstide Akadeemia õpilase August Janseni joonistust. Olles tihedamalt seotud pealinna revolutsioonilise noorsooga, tundis ta teravamalt vajadust paljastada ja naeru vääristada tsaririivalitust.

August Janseni karikatuur-

ridest tuleb eluõige märkida joonistest ajakirja „Tappu“ kaanel. Pün on kujutatud tsarism tudisena ja kondise raugana istumas laqueseal müüri ning vaatamas hirmunenult alla-poolle, kus tšelised tugevate vasaratiga lõhevad jõuliste hoopidega seda laquesevat ja pragunevat müüri. Kitsas on jäänud müüririba, mis hoiab üleval sel isevalitsust, näib, et see veidi ja ta kukkub ümber, sest

... ja edasi vajub see laine
 jõud püües tal paisumas veel,
 ta purustab müürid ja vallid,
 ei tornidgi püüsi ta tuel... ”

kujutas Hans Pöögelmann luuletuses „Kõvadumled“. Sama mõtet tahab väljendada ka jansuu karikatuur.

Mõtet isevalitsuse parataamatusest hukust väljendab ka karikatuur lundlehe „Kõskaja“ kaanel.³ Sellel on kujutatud tsari-isevalitsust lõhkava, karkudega ja puigalaga ning kinni-

1. Tappu nr. 4, 1906.
2. Edasi I, 1905.
3. Kõskaja nr. 13, 1907

seotud iluaga makina.

Näga iluemas on karikatuur „Der Kaiser krib!“¹ oli ju üldiselt teada et saksa keiser plaanides Baltimaade okupeerimist, kasutades ära Venemaal valitsevat keerulist siseolukorda ning tuues ettekäändeks revolutsiooni läbi kaotada saanud balti-saksa paremte kaitse alla võtmise.

Falvise maastiku taustal, kus emal paistavad võllad ja ahervaremed ning poode kohal türlivad kaarvad, püüab külvise ja nõjaväe maullise rüetatud keiser Wilhelm haarata embuse eestit, noort rahvarüütlast, kes teda aga ära tõukab.² Karikatuuri all on tekst:

„Nilleu: „Tule ära minne kaulase, sa noor Eesti, meil poleus sel vaja niusuguseid inetuid luquid näha.“

Eesti: Ei unu. Saasad on meid

-
1. Karikatuuri ülaäärel on „Teula“, mis tähendab pseudonüümi.
 2. Linn leht, 1906.

700 aastat valitsenud ja kõige aja
 "mõnuseid pilti näidanud."

See karikatuur andis töörahva
 hirmuangu sausa keirvi valletusplaani-
 dele.

Kuid demokraatlik graafika ei
 ka oma esmärkeis ainult tsarismi ja
 bolševismiga peitnud. Esimärgid-
 selt eriti kunstis ajaloos hakkasid graa-
 fikud peitama ka üsti kodanlast.
 Kõik ja tabar on N. Trügi karikatuur
 "Kapitalismuse kuldvarikas". See on muuna-
 tud I Duuma saadikute Tõnistoni, Kütli
 ja dubja pilti. Nad on antud põlvitamas
 kapitali kuldvarika es, ristis käed muutatud
 paljalt selle peale muutatud:

"Eraomandus, sa püha tööra, mis
 muundame meie sind töes ja vaimis
 ja vaimu me selle, et meie mitte enne
 rahus pürida ei taha kui usk sine kime
 üsti rahva aimumaas õudsaustegraas
 uskus on saanud!"

Eriti teravus kodanlastevastane

sees valimistega II Rügidemuuse. Keeritav
 on O. Kallise "Nähtu arvustikku", mis
 oma tõrjumise lahendusega närvää-
 ristat Tõnnoni kaotust Tallinnas.¹ Enne
 valimisi oli edurakonna tüden saabu-
 nud Tallinna tööliste koostele agite-
 rima bolševistlike saadikute vastu, aeti
 nalt aga lihtsalt minema.

Etimel jaonil on Tõnnoni
 kujutatud kumena ja iseteadvana lä-
 heemas meeste haagaste sammudega
 näikene Tallinnale, teda sümboliseeriv
 keel kindlalt öel. Teisel jaonil
 näeme teda pärast tööliste koostelt
 minema kihutavist põgumemas näiken
 ipelgana suure tumeda Tallinna linna
 taustal. Keel lohisel armetult järel.
 jaoniste all on rätavad märkused:

"Kui suur nüs Tõnnoni mees-
 melest oli, kui ta Tallinna tuli...
 ... ja kui näike ta nüs oli, kui
 ta Tallinnast ära läks."

Samaal temale on pühendatud
 ka kunstnik K. Schulli¹ karikatuur lehedes

1. Reimwader, 1906.

2. Karikatuuril pseudonüüm "Tõnnikehark"

"Kolpata" — valinva küünulatule
 valgel istub kõlu hõudine Tõnison
 oma kuuhe peale tööliste kaasoleku-
 lt äraapauist. Tõnisoni heialus on
 veel paugup; märgata hirmu.

Teose Liinebachi pilkelehtede
 sulpsuuga lõppes apatist na demo-
 kraatiline graafika vilpeliinus.

Revolutsiooniasustari arstid
 demokraatlikud keustunud suure
 saunus edasi valinui teel. Esma-
 kordset lesti keusti apaloes on tühne
 keusturude üü tihedalt postud ero-
 leetsoonilise liike uiriga, esmanord-
 selt suureb keusti föilise - revolutsio-
 näari keipi. Ja uirigi ne pole veel
 alget poovintatud uirigi, vaid uua-
 narti rahause tööalvavast tehtre
 uastina, on demokraatiline graa-
 fika tähtsus vastamata punde-
 päauidele suur.

Talle aja narivaluunid
 poovind astavad neil pareuini
 hõnta teinunud võrkust erti
 uillas, astavad elertada neie

valva naujdarinuu nōrlest
 vaboduse pe tīgusti est.

2. Teatri ja muusika areng

Revolutsioon tõi uusi, värmeid tuuli ka teatripöllule. 1906. aastal teimus usti kutseline teatri kujunemine. See asjaarmastajate-teatri ühershind ei tasunud suured nõudmised nii näitlejatele kui lavastajatele, repertuaari, lavastuse kui ka mängu osas. Nii mõndagi, mis andestati asjaarmastajatele, ei andestatud dekkutselistele näitlejatele.

Ka repertuaaris teimus mõningane muutus. Revolutsiooniga aastail tuli lavale ikka enam realistlikke näidendeid. 1903. aastal lavastati, is-

toimas" lausim Jorke näidend "Põh-
jas" ja ka revolutsiooniaastail püsis
la repertuaaris. Jaan Kärner, kes on
uurinud Eesti teatri ajalugu, kirjutab:

"Suur mure oli lausim Jorke
"Põhjas" mida etendati hooajal 1903/04
tervegi kahensa ja järgneval hooajal
mõis korda. Publike vaimustus Eundu-
rest oli haruldane ja inaravis kü-
deti Paul Pinnat näitleja osas."

"Põhjas" lavastus, mis oli kõige
populaarsum lavastus "Estonia" revolutsio-
niaegses repertuaaris, leidis publike pose-
heini mitte ainult oma teravalt paljas-
lava sinuga vaid ka suurepärase näit-
lejate mängu (lavastuses mängisid ka-
sa Paul Pinnat, Netty Adlu, Theodor
Altherrmann, Heusaader Trilljäre jt)
ja hea lavastusega. "Teataja" kirjutas
üle "Põhjas" lavastuse puhul:

"Il. Jorke "Põhjas" etendati püha-

1. J. Kärner "Estonia '65 aastal" Tallinn 1925
(märkus: J. Kärner arvestab siin "Estonia" seltsi
esitamine ajast peale.)

päeva õhtul „Estonia“ näitleval 12. korda. Saal oli nüüakse platsini välja müüdnud. Platside puuduse pärast pidivad mitmed pealtvaatajad siinte ääres püsti seisma. Mäng oli igati hea. ¹¹.

Selle lavestusega käis „Estonia“ koguini Soomes, kus andis külalisetendusit Helsingis.

„Põhjas“ kõrval mängiti neil aastail „Estonias“ ka Lääne-Euroopa klassika bossid, näiteks „Shuni“, „Kummitused“ ja „Seltskonna lüed“, „Lauptmanni“, „Elga“ jt. Kuid nende kõrgeväärtuslike lavastuste kõrval lavastati rohkesti ka kergetüüpi näjamaänge ja opeette, mis seadsid oma esmääruses vaid ajavile ja nullalutuse pakumist publikule, nagu „Põrgu tee“, „Abiluskõidikud“ jne.

On selge, et kui uesti kodaulus jõudis arusaamisele teatri suurest karvatuslikust mõjust, hakkas ta teda mulega emale heidma poliitkast ja ka rahvalukadest. Kuid kui „Vanemuine“ tegi vähemalt mõne aastaqi katsit

vastu hankida, alistas "Estonia"
 õige pea, seltskonna "maitside": ainult
 suurel hooajal moodustas muudaluu-
 tesliku osa repertuaarist muhteliselt
 väikese osa (ligi kolmandiku). Pea püü-
 nisel hooajal see arv tõusis ja piäb pik-
 kadeks aastaks mille tavalise piri-
 ma, moodustades umbes $\frac{1}{2}$ kogu repu-
 tuaarist.

"Vanemuise" areng läks teist
 teed. See on sletatanud mõlema teatri
 kui kunstilise teatri tekkimise erine-
 vusega. "Estonia" teavis põhiliselt
 rahvale pädevõlga, niingit uurrau-
 get see peaaegu ei tähendaud, kui
 ehk mitte arvestada seda, et "Estonia"
 kltis ühes end täiesti lahki selle üri-
 tuse taotamisest ja kunstilise teatri
 rajamise teinud näitlejate ueda mõ-
 tusel.

"Vanemuise" teavis suure uur-
 raupu tulemusel. Teatu oli ualja
 päänd peblikes, peamiselt progestio-

Se intelligenti maitselt. Peepärist, mis
 leenuing 1906. a. arus "Naameuise"
 lavatapa ja kunstilise juhi kohale,
 komplektis ta täiesti uue, peaaegu
 täielikult algajast noorusa trupi ning
 kaasa neid kasvatama. Suurt tähele-
 panni pööras ta ainsamblinauqu
 arendamiseks mis saavutas "Naame-
 uises" kõrge taseme. Tüvenes realist-
 lise maängelaad. Kaval püübid pa-
 neilt vabastada teored mis uue, usti
 mis lääne - Euroopa klassikast. Puhus-
 tatumatus lavastestus elid greek, põh-
 jas, "Goppli", "Resident" Tõlsta "Pime-
 duse võimetus" Uude "Pimehääd" "Meyu-
 nauri", "Laste õnnistusele" jne. Uue
 ei leia mit repertuarist neid re-
 perituli's operele ja parte uagu "Esto-
 uias". Leenuing kindel vartuseis
 ude laadi lavastentile on uue tuua
 konfliktis põlvus "Naameuise" ukti
 pehateraga ja tuua lahkeuisele
 1914. a.

1. et. J. Kärner "Eesti näitelava 19. aastat-
 sajal" Tallinn 1925, lk. 74.

Revolutsioon tõi kaasa
 uue, teadliku suhtumise kunst. Täolis-
 tele mehenes vastuvõtamatuse kodan-
 lik kunst, teater, teatris vapadus oma,
 sotsialistlikele ideoloogiale põhineva
 teatri pärel.

Täoliselt ei jää enam
 unarusse ja pealtnähtavalt kor-
 raldetavale teatritendele, vaid
 kaanab rõna ja tuoga sin kaasa
 rääkima. Ta kaanab nõudma
 oma, tööliklassi huvidele vastava
 teatri loomist, tekitab protesteerib
 kodanlike teatri kui kodanlike huvide
 teenindava teatri vastu.

Kohalikud sotsiaal-demo-
 kraatlikud organisatsioonid kaanavad
 andma instruksione täolisuäritein-
 pide antamiseks. Leitmesuguste väi-
 kodanlike karnuus- ja spordiseltidene
 kaanati meenama bolshevikke. Leiti si-
 kis seltides valitsevad kodanlike, bol-
 ševikeid pöörastand kodanlike kalva-
 naemelike poliitikat ning sai apa-

poosel seltrides puhtivali kohale.
 Nii keepeesid karmeseltid „Valges“ (Pärnus),
 „Vabadus“ (Võlgaudis), „Valveke“ (Tallinnas),
 „Võlkeke“ (Narvas) jt. tööliste lepades-
 tus koosmõnise - ja keepeesid kohi-
 tades. Sün rajati ka alus esimes-
 tele proletaarsetele teatritüritustele¹.

Teaukt äus varasemaid
 töölisnäiterupe oli „Valgese“ puurde
 asetatud näiterupe „Valges“ asetati
 kodaulike karmeseltina 1890. a.
 Revolutsiooni eelõhtul (alates a. 1902.)
 tõpiti kodaulike ralt välja „Val-
 ges“ meenus tööliste lepades kee-
 keeise kohaus. Seltsi täöst võitrid
 osa ka kohalike põrandaluse naru-
 nstiku töölining; tüuned. Koraldati
 mitmeneguid õhtuid, erineti kõnedega.
 „Valges“ sai esmaordrelt lertis
 alguse üste lavartada jorvi näidend
 „Põljas“, mille lavastus 1903 a. kee-
 pes seltsi alus meenind keepees.²

„Valgese“ näiterupe ei saanud

1. vt. K. Kase eänikis, „Lalypale Töölisnäite-
 ringide tegevusest“, lk. 4.

2. vt. Malsamas lk. 5.

aga uuegi kama tegetuda. Jõpamaduse
 kehtendamisel jäeti selts reuueideta,
 1906. mulliti ta aga lõplikelt Balti
 kindral-kebumeri karmel revolutsio-
 nilise agitatsiooni eest, mis... mulliti
 reuueides oleval omal ajal väärühis-
 kõnesid peetud."

Laialiaetud "Valguse" näitein-
 gi liikunud rajad 1906. aastal kom-
 muunist helliguori puhtimisel uue teat-
 ri - Pärnu Eesti teatri, ueliline seadis
 oma emuümpres proletariaati teemida.
 Ta andis nea häid lavastusi, uelilis-
 tust väärivad isiklõstneist laupmaks-
 ni "Bartel Turase" ja Feyermanni
 "kõstus õnuistusele". Esimeses neist
 on keputatud sausa väärilõstne
 tõeliste rannet rekorda ja streiki;
 teises näidendis näeme ruasti lae-
 raouuauike kirjajalikeest: oma tulu-
 muendamisus saadavad nad merle
 vane, ueresõides uelb katuud loenu,
 uis ee aga uerget uindlõstated.
 Muimesed keuamevad, preeuunad

1. Teataja nr. 11, 1906.

jäävad teitpalita, suuremad panevad
aga tasku võrged kindlasti nannaad.

hõlmas näideid oma
autuaalse, terava nina ja pappas-
tava püüa võitrid vaatajate hulgas
nime populaarsuse.

Pärnu Eesti Teater ei püüud
uusa. Kagi pidi lellinos põgenema. Tea-
ter töötas keegi 1908. aastani, mil sulisti
kodanlike nerge ja vapauderline ras-
aste täht.

Uljandi karskusselts „Vabadus“
antati 1877. a. Kagi keppes ta lah-
valineus, uavas küesti ja saajandi-
valulehel oli muutunud Uljandi
teoraleva ja intelligenti demouaast-
luse osa seltsis.

peba 1903. lavastatareu
näiteruugi post „Põhjas“. See näeti
valva post roopalt vaster ja püris
kaval keegi 1906. aastani.

Revolutsioonigaastail lütes
näiteruugi täoliselass revolutsiooni-
lise võrkusega. pehtivad näitlejad—

J. Nauanamaa, P. Turp ja teised
olid antiisid revolutsioonist
sarnased.

1905. a. revolutsiooni ajal
asutati J. Nauanamaa ja P. Turp
"Nabaduse" näitering, kuhu kuulus
mees "Kahvateatri". See oli esimene
meiseline teater, millele kuulus et-
teisel tööalane nõukogu.

Revolutsiooniga teater
sulleti ja "Nabaduse" vara konfisks-
eeriti. J. Nauanamaa sai lüh-
kestaks ja istus vanglas pikemat
aega. P. Turp oli sunnitud põgen-
ema.

Vara "Nõukogu" asutati 1889.
1901. asutati teema peurde na näi-
tering. Revolutsiooni päevil paistis
"Nõukogu" silma oma revolutsioonilise
tegevuse poolest: püüti uude ideid,
eriti revolutsiooniliste nõudega.
Korduvalt erines see J. Kivilt. Näi-
tering tegevusest võttis aktiivset
osa krahvlaste töölised paastamata
raskel, uue 15-tunnise tööle.

1. vt. Päevaleht nr. 34, 1914

2. vt. Proletaarne revolutsioon Eestis nr. 1, 1926

1905. a. lavastatause ka
 „Nõrkeas“ Gori, „Põhjas“ sellest saadud
 mõtlemiseks laendid revolutsioonilise
 liikumise taotamiseks.

Tallinnas tegeus rannapöel
 karmuselt „Valvaja“. Sina kuulud
 klassikaliseks tähtselt, õpetajad.
 Tema tegevus laenes viti revol-
 tsioonipäevil, mil lavastati rida
 kõrgväärtuslike näidendeid, nagu
 Liina Cauchi „Õnnetuse laupäev“,
 Sedermaani „Paanöö“ jt.

Kale nõpadele meesma-
 panevilt andis „Valvaja“ karmuse
 keratsooni korraldusel teadus-
 linnaatriis. Tähtselt rida maailma
 klassikase kuuludid leonid - liica-
 bean „Lestud rahavõeti“, Molieri „Th-
 mis“. Korraldati kõneõhtuid. Korde-
 valt võnes sin kõnega O. Lünter.
 1906. a. jdas ta 2 uude kõnet sin
 teemal „Talepõrgade olukord vene-
 maal“.

1. v. Põlitaame revolutsioon Eestis, nr. 1, 1926
 2. v. „Teataja“ lu. B.

Revolutsioonigaastail leianu
Tallinnas ennekas ka Lutheri rabiduu
näiteringi. Keda puhtu andenas näit-
leja ja lavastaja Julius Rossfeldt,
kes tähtas ka "Estonias"

Kuiq rabikaut ei lebanud
näiteringist osavõttu tehaste täälilise
mupalt, asendas nia nimel-täälis
väga mõnustest Tallinna tehastrit.
Korraldati piduõhtuid, millest saadav
mõnetuleu läus revolutsiooni tähta-
mises.

Tõhus suuremas sellesuus
ühikuse oli 1906. a. muul korralda-
tud aripide "Estonias". Sellest
saadud mõnetuleu läus 16. outok-
si õlviite ja nende pereinolade
toetamises. "Teataja" kirpitas
selle puhul "Mga kuitõni leita on
vägajale magis. Ned apa, kes meie
reas väga kannatavad, on meie
meunad ja äed." 1.

"Nimlane" märkis: "16. pühil
1906 korraldati "Estonias" A. dl.

1. "Teataja" n 229, 1906.

Lutheri vabariigi töeliste piduliku-
 meenuna poolt aiapide. Esuavas
 oli muu hulgas A. Tõikhoi "Kuidas
 meil ajal kantaare"

Kuid Lutheri näite regil
 püüdis oma rahvameija, teeli eni-
 neda linuas, kes pühtus. Reaunistoi-
 aastail vaikus koostis näiteringide
 tegevus.

Töeliste näiteringid olid pro-
 letaarsete teatrivõrkude alguses,
 neist kawas välja 1917 a. Tallinna
 Töelisteater.

Kõikide areng ja destruktiivne
 rapastus ka muusikas. Revolutsiooni-
 liste laulude levimise tekkimised
 1905-1907... revolutsiooni päevie ol-
 lavaldane. Kõik laulid laulu,
 "Lõõksad põlevad, saavad muusikad"
 mets ja maa saab meile".

Algas ka haogue sümfoo-
 niline muusika kolpevime. Suurt
 mõju eesti muusika arenevale

avaldas neie klassikaline meesina.
Suur hulk meie meesinuid - A.
Leuba, Antu Kapp, Karl Saebel-
mann (Kuuilid) jt. said oma ha-
riduse Peterburi konservatooriumis
hõlpatate muusikapedagoogide
ja heliloojate Riisiki-Korsakovi,
Glazunovi ja teiste puures.

Kõrgelt hindas noort heli-
loojat A. Leubat, tal ajal veel Peter-
buri konservatooriumi õpilast
Glazunov. Oma kirjas Riisiki-Kor-
sakovile 1. juulist 1905. kirjutab
ta:

"Kaiguse ul tuli mul läbi vaa-
data õpilase Leuba terve ulaveri-
konturt, mis jätis mulle oma au-
dause poolst kõige tõmestavama
vulpe. ja sepures on ta vaid 23-e
aastane"

Meie heliloojad arenda-
vad laialt noorilaulu. Mä kirju-
tab Leuba karmu 1905 aastal
oma teinteima noorilaulu "Meeste-

1. Sovetskaja muzõka' m. 4. 1955.

laule" ja "Laulus lapsest", Türgu
 laule laulud väin koorid, H. Läte
 teatrid "Põheline" valmis 1906. laial-
 dalt teatras sai võge Nemeval
 ja ka vägaspele tema pise viulidust
 kui Eduard Sõnnus, kes rüles oma
 töö tihedalt revolutsiooniga.

Põhiline osa Eesti muusikast
 oli realistlik, rahvale ahusaadav
 ja võitis sepärast suure populaar-
 nuse.

Nü trater kui muusika
 oli revolutsioonigaastate tähedane
 sellele ning näitas oma parima.

Kokkuvõte.

Kultuuri hoopis arenemine saadi algul oli tihedalt seotud rahvaolulise ja tšerniga ning revolutsiooniga.

Tugeva toetuse eesti kultuuri arengule andis 1905. a. revolutsioon. See suurendas töötava rahva partei teaduse, kirjanduse, taoline rahvaline teater ja kunstipäide.

Enamasti eesti kultuuri arengus me võime näha tugevalt vaband proletaarset kultuuri. Proletaarne kirjandus oli revolutsiooniga seotud valitsemise kirjandus.

demoodikas esteis. Proletaarne kultuur kuperes niisõid tegevuses, et muudis poonduma enda pärel ka era väimeodaulikke ja kodaulikke kirjanikke ja kunstnikke, kes aitarid ka kaasa kodaulik-demonstraatike kunstis arengule.

Kuid reaktiivne lõm-
bas kriipsu peale proletaarne kultuuri loopale arengule — seltsi proletarid apellid, aeti laiali töölisnaiteringid.

Alles suure Istrialistliku de-
töölinevolutsioon avas laiad võimalused proletariaadile arendada oma kultuuri, mis pühkes esteis täiesti õstule poses hämmogude võime taaskeltest taunisega 1940. aastal.

Nüüd võime me täie õigusega üelda — kunst kuulub rahvale.

Kasutatud kirjandus

- Levin, N. J. "Venemaa praeguse olukord ja töölispartei teatiline" Teosed 10 kd. Tallinn 1952, lk. 94-100
- Levin, N. J. "Parteiorganisatsioon ja partiline kirjandus" Teosed 10. kd. Tallinn, 1952, lk. 26-31.
- Levin, N. J. "Õttuanne 1905. aasta revolutsioonist" Teosed 23 kd. Tallinn, 1953, lk. 226-243
- Levin, N. J. "Küla ja revolutsioon" Teosed 25 kd., Tallinn 1954, lk 357-459
- Levin, N. J. "Pahempölsuse" lastehaigus kommunismis" Teosed 31. kd. Tallinn 1955, lk. 5-95.
- K. Leosberg. "1905-1907. aasta revolutsioon Eestis", Tallinn 1955.
- Nilde, Ed. "Teadusemees" Teosed III kd. Tallinn 1953, lk. 293-309.

- Nilde, Ed. Artikleid ja kiigi. Tallinn 1917.
 Kogumik. Eesti proletaarne kirjandus. III 1917.
 Tuplas, Fr. "Ringmäär" Tõend I ud. Teu 1917.
 Teataja Tallinn 1905-1906.
 "Mundinud" 1906
 "Pestimees" 1905-1907
 "Edasi I" Tööliste pühikualbum 1905
 "Tuu Tasaue" 1906
 "Tappu" 1906
 "Kuulipilduja" 1906
 "Nalinali" 1906
 "Kolpata" 1907
 "Koomaja" 1907
 "Kõrpaue" 1907

 "Noor-Eesti" I ja II 1905, 1907
 "Kaan" 1906
 "Linda" 1905
 "Tädeued" 1906

Karm. K. "Maatupale Eesti töölinäite-
 ringide ajaloost." Käsimini

Sisukord

1. Sissejuhatus. lk. 2-14
2. I peatükk — Kirjanduse aeg " 15-99
 1. Kodaulia kirjandus " 15-33
 2. Demokraatiline kirjandus " 35-69
 3. Proletaarne kirjandus. " 70-99
3. II peatükk — Kehtava muusti, " 100-131
teatri ja muusika aeg
 1. Kehtava muusti aeg " 100-116
 2. Teatri ja muusika aeg 117-131
4. Kokkuvõte 132-133
5. Lisatud kirjandus. 134-135